

and the ed. of Adhyayas 7-15

published as an appendix to A.B. Keith: Aitareya Aranyaka, Oxford 1909, pp. 305-328

Input by Martin Joachim Kümmel, Jena

(c) this edition M. J. Kümmel 13/01/2015

Revisions:

- 2020-07-31: TEI encoding by mass conversion of GRETIL's Sanskrit corpus

Text

sankhayanaranyakam

sa 1,1 prajapatir vai samvatsarah | tasyaisa atma yan mahavratam |
tasmad enat parasmai na samsen net sarvesam bhutanam atmanam
parasmin dadhaniti || atho indrasyaaisa atma yan mahavratam | tasmad
enat parasmai na samsen ned indrasyatmanam parasmin dadhaniti || atho
yam evaitam rnmayam yajurmayam samamayam purusam samskurvanti
tasyaisa atma yan mahavratam | tasmad enat parasmai na samsen net
sarvesam chandasam atmanam parasmin dadhaniti || kamam tu
sattrinam hota samset | pitre vacaryaya vatmane haivasya
tacchandastam bhavati | atmanaiva tad yajñam samardhayati | tasya
pañcavisah stomach | caturvimsatir vai samvatsarasyardhamasah,
samvatsarasyaivaptyai | atho prajapatir vai samvatsarah
pañcavimsah | atho caturvimso vai purastat krto bhavati tasyaisa
gatih yat pañcavimsah | aindrasca rsabhah prajapatyascaja
upalabhyau | aindram va etad ahah | indra u vai prajapatih | tat
prajapatyam rupam | atho etad eva pasusvaindrum rupam yad
rsabhah ||

sa 1,2 tasya visoviso vo atithim iti dvadasarcam ahyam | dvadasa vai
masah samvatsarah samvatsarasyaivaptyai | tasmin vai dve chandasi
bhavato gayatryascanustubhasca | agnim naro didhitibhiranyor
ityetat pañcavimsatyrca upasamsamsati | pañcavimso hi stomach
| tad vai sastram samrddham yat stomena sampadyate | tasmin vai dve
chandasi bhavato virajasca tristubhasca | tani catvari sampadyante
| catustayam va idam sarvam asyaiva sarvasyaptyai | traistubhah
praügah | indrasyaivaitacchando yat tristup | yad enam svena chandasa
samardhayati | kuvid anga namasa ye vrdhasa ity vayavyam mahadvad
vrdhavat | mahadvat - mahadvad dhyetad ahah | ata evottaram tream
aindravayavam yavattarastanvo yavadoja iti yavannarascaksasa
didhyana ityetenam rupena | ud vam caksurvaruna supratikam iti
maitravarunam devayoreti suryastatanvan ityetenam rupena | ka u
sravat katamo yajñiyanam ityasvinam yam suryasya
duhitavrñitetyetenam rupena | katha maham avrdhat kasya hotur
ityaindrum mahadvad vrdhavat | mahadvad - mahadvad dhyetad ahah | ko
vastrata vasavah kau varuteti vaisvadevam sahiyaso varuna mitra
martad ityetenam rupena | uta sya nah sarasvati jusaneti
sarasvatam dvaravrtasya subhago vyavar ityetenam rupena | esa va u

kadvamstraistubhas trcaklpto vamadevyah praügah | prajapatir
vai vamadevah prajapataveva tat sarvan kaman rdhnuvanti | tad ahur na
traistubham pratahsavanam syat | mohayati klptachandaso
yajñamukham | aikahikam eva syat | brahma va ekahah | brahmaitad ahah
| brahmanaiva tad brahma samardhayati ||

sa 1,3 a tva ratham yathotaya iti marutvatiyasya pratipat | idam vaso
sutam andha ityanucarah | esa eva nitya ekahatanah | tasyoktam
brahmanam | asat su me jaritah sabhivega iti vasukram purvam
sastva maham indro nrvad a carsanipra ityetasmimstraistubhe
nividam dadhati | tad yad vasukram purvam samsati | indra u vai
vasukrah | atha yad maham indro nrvad a carsanipra iti mahadvat |
mahadvad dhyetad ahah ||

sa 1,4 athaita ajyahutir juhuti | svastyayanam eva tat kurute |
yajñasyaiva santyai yajamananam ca bhisajyayai | ta va astau
bhavanti | etabhir vai devah sarva astir asnuvata | tatho evaitad
yajamana etabhir eva sarva astir asnuvate | athaitan parisadañ
japañ japati | parimadah - apo vai parimadah | adbhir hidam
sarvam parimattam | atha vai parimadah | annam etad uktham | apo va
annasyayatah purva ayanti, apah parimadah | atha vai parimado yan
nakhani dantas tanur lomaniti | tasmat krtyah sampadvatyō hi
bhavanti | pañcavimsatir nidhanam | angirasam pratisthayaih
tadrupam, bhutacchandam sama priyam indrasya dhamopajagameti;
krosanukrose, aratsuh; apyesam payah, aratsuh; arkam
carkapusyam ca | ayam va agnirarkah | asavadityo 'rkapusyam |
tesu yada paryayam samagah stuvate, atha hotaram ahur anujapeti |
te yadi stuviran athanujapet | yadi caivam stuviran yadi ca stuviran
anveva japet ||

sa 1,5 tani va etani sapta devacchandamsi bhavanti | tasmad enan
+anujapet | atho aindram va etad ahah | aindra japah | tasmad enan
anujapet | athatraiva tisthann agnim yathangam upatisthate namo
nama iti | nahi namaskaram ati devah | samiddhasyaivaitan bhagan
upatistheta yadyuttaravedau bhavati | athatraiva tisthann adityam
upatisthate | akasam salayai kuryur iti haika ahuh | desena
tvevopatistheta tirohito ha va esa etasmin parama ukthe parama asiso
vadati - sam mahan mahatyadadhad iti | agnir vai mahan iyam prthivi
mahati | etau hi samadhattam | sam devo devyadadhad iti | vayur vai devo
'ntariksam devi | etau hi samadhattam | sam brahma brahmanyadadhad
iti | asav adityo brahmasau dyaur brahmani | etau hi samadhattam | tad
imaml lokant samdadhati | etad uktham samsisyate ||

sa 1,6 visvamitro ha va indrasya priyam dhamopajagama sastrena ca
vratacaryaya | tam hendra uvaca visvamitra varam vrnisveti | sa
hovaca visvamitras tvam eva vijaniyam iti | dvitiyam iti | tvam eveti
| trtiyam iti | tvam eveti | tam hendra uvaca mahamsca mahati
casmī | devasca devi casmī | brahma ca brahmani casmiti | tata u ha
visvamitro vijijñasam eva cakre | tam hendra uvacaitad va aham asmi

yad etad avocam yad va rse 'to bhuyo 'tapas tadeva tat syad yad aham
iti | tad va indro vyahrtir uce ta upapta asann iti | athopanidhaya
prenkaphalakam trir abhyanya trir abhyavan iti ||

sa 1,7 tad va audumbaram bhavati | urg va annadyam udumbara urjo
'nnadyasyopaptyai | athainad urasa samsprsy daksinam bhagam
atmano 'tiharañ japati - arko 'si vasavastva gayatrena cchandasarohantu
te ta arolhara ityeva tad aha | tan aham anvarohami rajyayeti |
rajyam ha va idam u haiva caksate | athottaram bhagam atmano
'tiharañ japati - rudrastva traistubhena chandasarohantu te ta
arolhara ityeva tad aha | tan aham anvarohami svarajyayeti |
svarajyam ha vai rajyad adhitaram iva | atha daksinam bhagam
atmano 'tiharañ japati - adityastva jagatena cchandasarohantu te ta
arolhara ityeva tad aha | tan aham anvarohami samrajyayeti |
samrajyam ha vai svarajyad adhitaram iva | athottaram bhagam atmano
'tiharañ japati - visve tva deva anustubhena chandasarohantu te ta
arolhara ityeva tad aha | tan aham anvarohami kamaprayeti |
kamapram ha vai sarvesam parardhyam | atha samadhisrpya prañcau
pada upavahrtya bhumau pratisthapayati | udyatataro ha va eso
'smal lokad bhavati | tad yat pratisthapayati | tad asmiml loke
pratitisthati pratisthayam apracyutyam | atha trit abhanya trir
abhyavan iti | athopari prenkaphalake daksinottarinam upastham
krtva daksinena pradesena pascad pran prenkaphalakam
upasprati | prajapatih tva rohatu vayuh prenkhayatv iti |
prajapatir va etad arohati vayuh prenkhayati yaj jivam | atha trir
abhanya trir abhavan iti | atha prañcau pani parigrhya japati ||

sa 1,8 sam vak pranena, sam aham pranena, sam caksur manasa
sam aham manasa, sam prajapatih pasubhih sam aham pasubhir
ityasisam eva tad vadate | suparno 'si garutman iti | prano vai
suparnah | premam vacam vadisyamiti pravadisyan hyesa etam
vacam vadati bahu karisyantim bahu karisyann iti | bahu hyesa vak
karisyanti bhavati | bahvayam ya etasyahnah sastram prapnoti |
bahor bhuyah karisyantim bahor bhuyah karisyann iti bahor bhuyo
hyesa vak karisyanti bhavati bahor bhuyo 'yam ya etasyahnah
sastram prapnoti | svar gamisyantim svar gamisyann iti svar hyesa
vag gamisyanti bhavati svar ayam ya etasyahnah sastram prapnoti |
svar iman yajamanan vaksyan ity eva bruyat | yam dvisyat tam
bruyan na namum namum iti | sa yavato ha va esa etasmad devasthat
pratisamkhyaya nirdhunute nis tad dhunute | tau ha na bhogyayaiva
bhavatah | tam evaitat pradharsayati | tam evaitat pradharsyatman dhatte
| vayur va esa prano bhutvaitad uktham samsati | tam evaitat
pradharsayati | tam evaitat pradharsyatman dhatte | gurau va esa yukto
bhavati ya etasyahnah satram prapnoti, tasya gurau yuktasyesvarah
prano yadi napaparajetoh | tam evaitat pradharsayati | tam evaitat
pradharsyatman dhatte | na ha va etasyai devatayai digdhena nasina na
parasuna na kenacanavataro 'sti | tad ya evam vidvamsam apavadati sa
eva papiyan bhavati | na sa ya evam veda | naivam viduso 'vatardo

naivam viduso 'vatardah ||8||

iti sankhayanaranyake prathamo 'dhyayah ||

sa 2,1 himkarena pratipadyata etad uktham | prano vai himkarah
pranenaivaitad uktham pratipadyate | atho urg vai raso himkara urjam
eva tad rasam etasmin ukthe dadhati / atho amrtatvam vai himkaro
'mrtatvam eva tad atman dhatte | rajanam prstham bhavati | etad
vai pratyaksam sama yad rajanam | tad enat svena samna samardhayati |
tad aniruktasu bhavati | anirukta u vai prajapatih | tat prajapatyam
rupam | kavatisu syad iti haika ahuh | ko vai prajapatih | tat
prajapatyam rupam | athaitam tusnimsamsam upamsu
samsati | vag va etad ahar manas tusnimsamsah | manasaiva tad
vacam samardhayati | tad id asa bhuvanesu jyestham iti
stotriyastrech | vavrdhanah savasa bhuryoja iti vrdhavan
mahadvat | mahadvad dhyetad ahah | sa esa atma pañcavimsah | tan
nadenuparstam samsati | atma vai pañcavimsah praja pasava
upasargah | prajayaiva tat pasubhih presyair annadyenetyatmanam
upasrjate | nadam va odatinam iti traistubhani purvani padani
karoti nadasyottarani | prathamena traistubhena padena prathamam
nadasya padam usasamadhayavasyati | dvitiyena traistubhena
dvitiyam samdhaya pranauti | tritiyena traistubhena tritiam
samdhayavasyati | caturthena traistubhena caturtham samdhaya
pranauti | evam vihartam prathamam trih samsati, paracir
uttara evam vihrta eva | ya tritiya suktasya tasya uttaram
ardharcam utsrjati nadasya cottaram | so 'yam mukhasya vivaras tena
vacam vadati mukhena vai vacam vadati | tau purastad dvipadanam
samsati tatha hasya stotriyanantarhita bhavatyatmanam sastva |
atha sudadohasam parvani samhitani bhavanti | atho apo vai sudadoha
adbhir va imani parvani samhitani bhavanti | atho amrtatvam vai
sudadoha amrtatvam eva tad atman dhatte | atha vai sudadohasyaitad
rupam | tad yatha ha vai darunah slesma samslesanam syat
paricarmanyam vaivam trcasitir evasudadohah sarvesam
vedanam samslesini ||

sa 2,2 athetani sirsnyani samsati | tani vai trini trcani
bhavanti | trini va asya sirsnah kapalani bhavanti |
tanyevaitaih samdadhati | tani trini punarevaikam tredha tredha
ta nava rco bhavanti | nava vai sirasi pranah | tanyarkavanti
bhavanti | tad etasyahno rupam ||

sa 2,3 athaitam graivam samsati | ta vai tisra rco bhavanti |
trini va asam grivanam parvani bhavanti | tanyevaitabhih
samdadhati | usnig uttama | so 'yam skandho vidalo 'vyulhah
(lah) ||

sa 2,4 athaitam aksam samsati | sa vai tristub bhavati |
tasmad aksah sthavisthah | rsva ta indra sthavirasya bahu iti
bahvor abhirupa | atha rathantarasya stotriyanurupau samsati | tayor

uktam brahmanam | atha dhayyam samsati | iyam vai dhayya |
iyam hi sarvesu bhutesu hita | sa vai daksine bhage dhiyate |
tasmad daksinam bhagam pumsah sryadhisete | atha rathantaram
pragatham samsati | tasyoktam brahmanam | sa eka id dhavyas
carsaninam iti suktam tat pacchah | tasya dvitiyam uddhrtya
visvo hyanyo arirajagameti | yaitasya dvitiya tam iha dvitiyam karoti
| tad imau paksau vyatisajatyavivarhaya ||

sa 2,5 athaitam prahastakam samsati | ta vai tisra rco bhavanti |
trini va asya paneh parvani bhavanti | tanyevaitabhih
samdadhati | aticchandah prathama so 'yam angusthah | tasmad
ayam angusthah sarva angulih pratyeti | daksinah pakso
rathantarah | atha va uttarah pakso barhatah | etenaivokto
brahmanah | tau va etau paksau barhatarathantarau caturvimsau |
caturvimsatir vai samvatsarasyardhamasah samvatsarasyaptyai ||

sa 2,6 athaitani caturuttarani samsati tad anukam | ta
ekavimsatir rco bhavanti | ekavimsatir va asyanukasya parvani
bhavanti | tanyevaitabhih samdadhati | tani vai sapta trcani
bhavanti | sapta vai chandamsi sarvesam eva chandasam aptyai |
tanyarkavanti bhavanti | tad etasyahno rupam ||

sa 2,7 athaita asitih samsati | stotriyan evaitabhir anusamsati
gayatria gayatram ausnihya ca barhatya ca brhadrathantare | iyam
eva daksinam parsvam gayatri savyam ausnihi madhyam
barhati | madhye va idam atmano 'nnam dhiyate |
tristubhavantarena tristum naividi |
vaisvamitryavarkavatyavabhirupe | visvamitro hyenad apasyat |
mahadvatyao vrdhavatyah pratipado bhavanti | mahadvad vrdhavat | mahadvat
- mahadvad dhyetad ahah ||

sa 2,8 maham indro ya ojasetyetaya gayatrim asitim pratipadyate
stomair vatsasya vavrdha iti mahadvatyao vrdhavatyah | mahadvad vrdhavat
| mahadvat - mahadvad dhyetad ahah ||

sa 2,9 ya indra bhuja abhara ityetaya barhatim asitim pratipadyate
stotaram in maghavann asya vardhayeti mahadvatyao vrdhavatyah | mahadvad
vrdhavat | mahadvat - mahadvad dhyetad ahah | ayam te astu haryata a
mandrair indra haribhih sukte | tad yad ete antatah samsati
samsiddhabhir brhatibhir ausnihim asitim samarohaniti ||

sa 2,10 indrah sutesu somesv ityetayausnihim asitim
pratipadyate vide vrdhasya daksaso mahan hi sa iti vrdhavatyah
mahadvatyah | vrdhavan mahadvat | mahadvad dhyetad ahah | ta va eta
asitayah samsastah saptavimsatisatanyrcam sampadyante |
sapta vai vimsati satani samvatsarasyahoratanam tad
asitibhih samvatsarasyahoratranyapnoti | samanidhanair haikē
gayatrir usnihah sampadayanti | caturaksaranyu haikē punar
adadate | barhatya asitya asitim caturaksaranyuddharati
kakubhebhya pragathebhya caturvimsatim caturaksarani tani

catuhsatam caturaksarani catuhsate gayatrisupadadhati |
tatha ta gayatrir usnihah sampadyante | nadriyeta | atraiva
sampannam | indraya sama gayateti | tad yad etad antatah samsati
samsiddhabhir usnigbhir vasam samarohaniti ||

sa 2,11 atha vasam samsati | udaram vai vasah | tena
samsiddhenanantaryam jigamiset | yad atah kimca bahirdha tata eva
tac chrapayati yad antar udare | tasmad bahvyo devata bahuni cchandamsi
vase sasyante | tasmad idam bahu visvarupam udare 'nnam avadhiyate |
athaitau vihartavardharcau | atha sudadohasam | sa tata evotsrjyate |
atra caturvimsatikrtvah sasta bhavati ||

sa 2,12 athaita dvipadah samsati | pratisthanyam vai chando
dvipadah pratisthitya eva ||

sa 2,13 athaitad aindragnam suktam gayatrisamsam samsati |
pratisthe va indragni pratisthitya eva ||

sa 2,14 athaitad avapanam samsati | pratistha va avapanam
pratisthitya eva | athau etanyeva punararvacini bhavanti ||

sa 2,15 athaitam anustubham samamnayam samsati | vag va etad
ahar vag anustub vacyeva tad vacam pratisthapayati | divam
yayeti devan evaitena suktenaiti | sa pratnatha kavivrdha iti tream
arkavat tena samrddham | gayatryuttama taya samrddham | sasa ittha
maham asiti mahadvat | mahadvad dhyetad ahah ||

sa 2,16 athaitam tristupchatam samsati | +indrasyaivaitac chando
yat tristup tad enam svena chandasa samardhayati |
hairanyastupiyam ca yatautiyam ca barhatarathantare
brhadrathantare hi purastat krte bhavatah | sajaniyam cadhvaryavo
bharatendraya somam iti ca tah saptavimsatir rco bhavanti |
saptavimsatir vai naksatrani | tan naksatriyam virajam apnoti
| visvamitrasya samset | visvamitro hyenad apasyat | vamadevasya
samsed vamam hyetad devanam | vasisthasya samsed vasistham
hyetad devanam | tatra purastad udbrahmiyasya padanusangañ
chamsati | sarve vai kama etasmin antarukthe | tad yatha vraje pasun
avasrjyargalesike parivyayet | evam evaitaih padanusangaih
sarvan kaman ubhayatah parigrhyatman dhatte | atho
udbrahmiyasyarkavatyuttama | tad etasyahno rupam | trih sastaya
paridadhati | paridhayokthaviryam japati | aikahikam purvam |
pratistha va evahah pratisthitya eva | mahavratikam uttaram |
mahad asiti mahadvat | mahadvad dhyetad ahah ||

sa 2,17 tad etat sakrcchastayam sudadohasi, yavacchastram
upasarjanyam samkhyayamanayam rte tusnimsamsam
brhatisahasram sampadyate | tasya va etasya brhatisahasrasya
sattrimsad aksaranam sahasrani bhavanti | tavanti
satasamvatsarasyahani bhavanti | tac chatasamvatsarasyahanyapnoti |
anustupsampannam u haike | vag va etad ahah | vag anustup | vag

+gha sarvani bhutani | atho vag idam sarvam iti | brhatisampannam
iti tveva sthitam | barhato va esa ya esa tapati | tad enam svena
chandasa samardhayati | trir evahvayate | trayo va ime lokah | iman eva
tal lokan apnoti | ekahiki yajya pratistha va ekahah
pratisthitya eva | ananuvavat-krta eva prenkham srathnanti |
sagraham evayam tam pran upavarohati pratyam prenkaphalakam
apohati | paramrsan graham japati - yam imam prajayam prajaisam
tam anvasaniti ned asmat prajayad atmanam apadadhaniti |
vaisvakarmano 'tigrayah | prajapatyam va etad ahah | prajapatir
visvakarma tad enam svena rupena samardhayati | tad dhaitad ahar indro
'girase provacangira dirghatamase | tata u ha dirghatama dasa
purusayusani jijiva | tad apyetad rsir aha dirghatama mamateyo
jujurvan dasame yuga iti | tad etay ayuskamasya sastram iti ha smaha
kausitakih | tad ya evam vidvan etad ahah samsati sarvam ayur
asmiml loka eti | apnotyamrtatvam aksitim svarge loke ||

sa 2,18 tat savitur vrnimaha iti vaisvadevasya +pratipat |
vrnimaha iti mahadvati | mahadvat - mahadvat dhyetad ahah | adya no
deva savitar ityanucarah | visva vamani dhimahiti mahadvat | mahadvad
dhyetad ahah | tad devasya savitur varyam mahad iti savitram mahadvat |
mahadvad dhyetad ahah | te hi dyavaprthivi visvasambhuva iti
dyavaprthiviyam uruvyacaso mahini asascateti mahadvat | mahadvad dhyetad
ahah | kim u sresthah kim yavistho na ajagann ityarbhavam | na
nindima camasam yo mahakula iti mahadvat | mahadvad dhyetad ahah | asya
vamasya palitasya hotur iti salilam vaisvadevam | salilam hyetad
devanam | aikahike nividam dadhati | pratistha va ekahah
pratisthitya eva | aikahikam vaisvanariyam | pratistha va
ekahah pratisthitya eva | prayajyavo maruto bhrajadrstaya iti
marutam | brhan mahanta urviya vi rajatheti brhadvat | mahadvat -
mahadvat dhyetad ahah | bala itya tad vapesu dhayi darsitam iti
jatavedasiyam tasya astavyagnih simivadbhir arkair ity arkavatyuttama
| tad etasyahno rupam ityagnimarutasuktaniti | etasyahnah suktani |
tad agnistomah samtisthate | brahma va agnistomah |
brahmaitad ahah | brahmanyeva tad brahma pratisthapyanti | te
'mrtatvam apnuvanti ya etad ahar upayanti ya etad ahar upayanti ||

iti sankhayanaranyake dvitiyo 'dhyayah ||

sa 3,1 = ku 1,1 citro ha vai gangyayanir yaksyamana arunim
vavre | sa ha putram svetaketum prajighaya yajayeti | tam
habhyagatam papraccha - gotamasya putra, asti samvrtam loke yasmin
ma dhasyasi, anyatamo vadhva, tasya ma loke dhasyasiti | sa hovaca -
naham etad veda hantacaryam prcchaniti | sa ha pitaram asadya
papraccha - ititi mapraksit katham pratibravaniti | sa hovaca -
aham apyetan na veda | sadasyeva vayam svadhyayam adhitya haramahe yan
nah pare dadati | ehyubhau gamisyava iti | sa hi samitpanis citram
gangyayanim praticakrama upayaniti | tam hovaca - brahmarho 'si
gotama yo na manam upagah | ehi vyeva tva jñapayisyamiti ||

sa 3,2 = ku 1,2 sa hovaca ye vai ke casmal lokat prayanti candramasam eva
te sarvam gacchanti | tesam pranaih purvapaksa apyayate | tan
aparapaksena prajanayati | etad vai svargasya lokasya dvaram yac
candramah | tam yah pratyaha tam atisrjate | atha yo na pratyaha tam
iha vrstir bhutva varsati | sa iha kito va patango va matsyo
va sakunir va simho va varaho va parasva va sardulo va puruso
vanyo va tesu tesu sthanesu pratyajayate yathakarma yathavidyam |
tam agatam prcchati, ko 'siti | tam pratibruyat - vicaksanad
rtavo reta abhrtam pañcadasat prasutat pitryavatah | tan ma
pumsi kartaryerayadhvam pumsa kartra matari masisiñca || sa
jayamana upajayamano dvadasotrayodasopamasah | dvadasatrayodasena
pitra sam tad vide 'ham prati tad vide 'ham tan ma rtavo 'mrtyava
arambhadhvam || tena satyena tena tapasa rtur asmi artavo 'smi | ko 'si
tvam asmiti tam atisrjate ||

sa 3,3 = ku 1,3 sa etam devayanam panthanam apadyagnilokam agacchati
| sa vayulokam | sa varunalokam | sa indralokam | sa prajapatilokam | sa
brahmalokam | tasya va etasya brahmalokasyarohadah, muhurta
yastihah, vijara nadi, ilyo vrksah, salajyam samsthanam,
aparajitam ayatanam, indraprajapati dvaragopau, vibhu pramitam,
vicaksanasandi, amitaujah paryankah, priya ca manasi,
pratirupa ca caksusi, puspanyadayavayato vai ca jagani,
ambas cambayavis capsarasah, ambaya nadyah | tam itthamvid
agacchati | tam brahmaha - abhidhava ta mama yasasa | vijaram va
ayam nadim prapat | na va ayam jarayisyatiti ||

sa 3,4 = ku 1,4 tam pañca satanyapsarasam pratiyanti - satam
phalahastah, satam añjanahastah, satam malyahastah, satam
vasohastah, satam curnahastah | tam
brahmalankarenalankurvanti | sa brahmaalankarenalankrto
brahma vidvan brahmabhipraiti | sa agacchatyaram hradam | tam
manasatyeti | tam itva samprativido majjanti | sa agacchati muhurtan
yastihan | te 'smad apadravanti | sa agacchati vijaram nadim |
tam manasaivatyeti | tat sukrtaduskerte dhunuvate | tasya priya
jñatayah sukrtam upayanti, apriya duskrtam | tad yatha rathena
dhavayan rathacakre paryavekseta | evam ahoratre paryavekseta | evam
sukrtaduskerte sarvani ca dvandvani | sa esa visukrto duskrto
brahma vidvan brahmaivabhipraiti ||

sa 3,5 = ku 1,5 sa agacchatilyam vrksam | tam brahmagandhah
pravisati | sa agacchati salajyam samsthanam | tam brahmarasah
pravisati | sa agacchatyaparajitam ayatanam | tam brahmayasah
pravisati | sa acacchatindraprajapati dvaragopau | tav asmad
apadravatah | sa agacchati vibhu pramitam | tam brahmatejah pravisati |
sa agacchati vicaksanam asandim | brhadrathantare samani purvau
padau | syaitanaudhase caparau | vairupavairaje anucye | sakvararivate
tirasci | sa prajña prajñaya hi vipasyati | sa agacchatyamitaujasam
paryankam | sa pranah | tasya bhutam ca bhavisyac ca purvau padau

| sris cera caparau | bhadrayajñayajñiye sirsanye |
brhadrathantare anucye | rcas ca samani ca pracinatanani |
yajumsi tirascinani | somamsavah upastaranam | udgitho
'pasrayah | srir upabarhanam | tasmin brahmaste | tam itthamvid
padenaivagra arohati | tam brahma pccchati | - ko 'siti | tam
pratibruyat ||

sa 3,6 = ku 1,6 rtur asmi | artavo 'smi | akasad yoneh sambhuto
bharyayai retah, samvatsarasya tejobhutasya bhutasyatma | bhutasya
bhutasya tvam atmasi | yas tvam asi so 'ham asmi | tam aha - ko 'ham
asmiti | satyam iti bruyat | kim tad yatsatyam iti | yad anyad
devebhyasca pranebhyas ca tat sat | atha yad devas ca pranas ca tat
satyam | tad ekaya vacabhivyahriyate sattyam iti | etavad idam sarvam |
idam sarvam asmityevainam tad aha | tad etac chlokenabhyuktam ||

sa 3,7 = ku 1,7 yajudarah samasira asav rnmurttir avyayah | sa
brahmeti vijñeya rsir brahmamayo mahan || iti | tad aha - kena me
paumsnani namanyapnositi | praneneti bruyat | kena
napumsakaniti | manaseti | kena strinamaniti | vaceti | kena gandhan
iti | ghraneneti | kena rupaniti | caksuseti | kena sabdan iti |
srotreneti | kenannarasan iti | jihvayeti | kena karmaniti |
hastabhyam iti | kena sukhaduhkhe iti | sarireneti | kenanandam
ratim prajatih iti | upastheneti | kenetya iti | padabhyam iti | kena
dhiyo vijnatavyam kaman iti | prajñayaiveti bruyat | tam aha - apo
vai khalu me loko 'yam te 'sav iti | sa ya brahmano jitir ya
vyastih, tam jitim jayati, tam vyastim vyanute ya evam
veda ya evam veda ||

iti sankhayanaranyake trtiyo 'dhyayah ||

sa 4,1 = ku 2,1 prano brahmeti ha smaha kausitakih | tasya va
etasya pranasya brahmano mano dutam, caksur goptr, srotram
sravayitr, vak parivestri | sa yo ha va etasya pranasya
brahmano mano dutam veda dutavan bhavati | yas caksur goptr
goptrman bhavati | yah srotram sravayitr samsravayitrman
bhavati | yo vacam parivestrim parivestriman bhavati | tasmai
va etasmai brahmana eta devata ayacamanaya balim haranti | evam
haivasmai sarvani bhutanyayacamanayaiva balim haranti ya evam veda
| tasyopanisan na yaced iti | tad yatha gramam
bhiksitvalabdhvupavisen naham ato dattam asniyam iti | ta evainam
upamantrayante ye purastat pratyacaksiran | esa dharmo 'yacato bhavati
| annadas tvevainam upamantrayante - dadama ta iti ||

sa 4,2 = ku 2,2 prano brahmeti ha smaha paingyah | tasya va etasya
pranasya brahmano vak parastac caksur arundhate | caksuh
parastac chrotram arundhate | srotram parastan mana arundhathe |
manah parastat prana arundhate | tasmai va etasmai pranaya
brahmana eta devata ayacamanaya balim haranti | evam haivasmai
sarvani bhutanyayacamanayaiva balim haranti | ya evam veda

tasyopanisana na yaced iti | tad yatha gramam bhiksitvalabdhvupavisena
naham ato dattam asniyam iti | ta evainam upamantrayante ye purastat
pratyacaksiran | esa dharmo 'yacato bhavati | annadas tvevainam
upamantrayante - dadama ta iti ||

sa 4,3 = ku 2,3 athata ekadhanavarodhanam | ya ekadhanam abhidhyayat
purnamasyam vamavasyayam va suddhapakse va punye
naksatra etesam ekasmin parvanyagnim upasamadhaya parisamuhya
paristirya paryuksya daksinam anvacya sruvenayahutih juhohi |
van nama devatavarodhini sa me 'musmad idam avarundhyat tasyai
svaha | prano nama devatavarodhini sa me 'musmad idam avarundhyat
tasyai svaha | srotram nama devatavarodhini sa me 'musmad idam
avarundhyat tasyai svaha | mano nama devatavarodhini sa me 'musmad
idam avarundhyat tasyai svaha | prajña nama devatavarodhini sa me
'musmad idam avarundhyat tasyai svaha | atha dhumagandham
prajighrayajyalepanenanganyanuvimrjya vacamyamo
'bhupravrajyartham +bruyad dutam va prahinuyat | labhate haiva ||

sa 4,4 = ku 2,4 athata daivah smarati | yasya priyo bubhused yasyai
yesam va yasam vaiteyam evaikasmin parvanyetayaivavrtaita
ajyahutih juhohi | vacam te mayi juhomyasau svaha | pranam te mayi
juhomyasau svaha | mayi caksus te juhomyasau svaha | srotram te mayi
juhomyasau svaha | manas te mayi juhomyasau svaha | prajñam te mayi
juhomyasau svaheti | atha dhumagandham
prajighrayajyalepanenanganyanuvimrjya vacamyamo 'bhupravrajy
samsarsam jigamiset | abhivatad va tisthet
sambhasamanah | priyo haiva bhavati | smarate haivasya ||

sa 4,5 = ku 2,5 athata sanyamanam pratardanam | antaram agnihotram
ityacaksate | yavad vai puruso bhasate na tavat pranitum
saknoti | pranam tada vaci juhohi | yavad vai purusah praniti
na tavat bhasitum saknoti | vacam tada prane juhohi | ete anante
amrte ahuti jagracca svapamsca samtatam juhohi | atha ya anya
ahutayo 'ntavatyas tah karmamayyo hi bhavanti | tad dha smaitat purve
vidvamso 'gnihotram na juhavañcakruh ||

sa 4,6 = ku 2,6 uktham brahmeti ha smaha suskabhrngarah | tad
rg ityupasita | sarvani hasmai bhutani sraisthyayabhyacyante |
tad yajur ityupasita | sarvani hasmai bhutani sraisthyaya
yujyante | tat sama ityupasita | sarvani hasmai bhutani
sraisthyaya samnamante | tac chrir ityupasit | tad yasa
ityupasita | tat teja ityupasita | tad yathaitac chrimattamam
yasa vitamam tejasvitamam iti sastresu bhavati | evam haiva sa
sarvesu bhutesu srimattamo yasa vitamas tejasitam bhavati ya evam
veda | tad etad aistikam karma yam atmanam adhvaryuh samskaroti |
tasmin yajurmaya pravayati | yajurmaya rnmayam hota | rnmaye
samamayam udgata | sa esa trayyai vidyaya atma | esa u evaitad
indrasyatma bhavati ya evam veda ||

sa 4,7 = ku 2,7 athatah sarvajitah kausitakes trinyupasanani
bhavanti | sarvajid dha sma kausitakir udyantam adityam upatisthate
yajñopavitam krtvodakam aniya trih prasicyodakapatram | vargo 'si
papmanam me vrndhiti | etayaivavrtta madhye santam | udvargo 'si
papmanam ma udvrndhiti | etayaivavrtastam yantam | samvargo
'si papmanam me samvrndhiti | tad yad ahoratrabhyam papam
karoti sam tad vrnkte | tatho evaivam vidvan etayaivavrtadityam
upatisthate | yad ahoratrabhyam papam karoti sam tad vrnkte
||

sa 4,8 = ku 2,8 atha masimasyavasyayam vrttayam pascac
candramasam drsyamanam upatisthetaitayaivavrtta | haritatrne
va pratyasya - yan me susimam hridayam divi candramasi sritam | manye
'ham mam tad vidvamsam maham putryam agham rudam || iti | na
hyasmat purva praja praititi nu jataputrasya | athajataputrasya -
apyayasva sametu +te, sam te payamsi sam u yantu vajah, yam aditya
amsam apyayayantityetas tisra rco japitva - masmakam pranena
prajaya pasubhir apyayayisthah | yo' sman dvesti yam ca
vayam dvismas tasya pranena prajaya pasubhir apyayayasvetyaindrim
avrtam avarta adityasyavrtam anvavarta iti daksinam bahum
anvavartate ||

sa 4,9 = ku 2,9 atha purnamasyam purastac candramasam
drsyamanam upatisthaitayaivavrtta | somo rajasi vicaksanah
pañcamukho 'si prajapatih | brahmanas ta ekam mukham tena mukhena
rajño 'tsi | tena mukhena mam annadam kuru | raja ta ekam mukham
tena mukhena viso 'tsi | tena mukhena mam annadam kuru | syenas ta
ekam mukham tena mukhena paksino 'tsi | tena mukhena mam annadam
kuru | agnis ta ekam mukham tena mukhenemam lokam atsi | tena mukhena
mam annadam kuru | masmakam pranena prajaya pasubhir
apaksesthah | yo' sman dvesti yam ca vayam dvismas tasya
pranena prajaya pasubhir apaksiyasveti daivim avrtam avarta
adityasyavrtam anvavarta iti daksinam bahum anvavartate ||

sa 4,10 = ku 2,10 atha samveksyan jayayai hridayam abhi mrset - yat
te susime hridayam sritam antah prajapatau | tenamrtatvasyesane
ma tvam putryam agham ni ga iti || na hyasyah purva praja praititi
||

sa 4,11 = ku 2,11 atha prosyayan putrasya murdhanam abhijighret -
angad angat sambhavasi hridayad adhi jayase | atma vai
putranamasi sa jiva saradah satam iti namasya dadhati | asma bhava
parasur bhava, hiranyam astrtam bhava | tejo vai putranamasi sa jiva
saradah satam iti namasya grhnati | athainam parigrhnati |
yena prajapatih prajah paryagrhnat tad aristryaitena tva
parigrhnam, asav iti | athasya daksine karne japati - asme
prayandhi maghavann rjisin iti | indram sresthani dravinani
dhehiti saye | ma bhettha ma vyathisthah satam sarada
ayusah | jivasva putra te namna murdhanam abhijighramiti trir asya

murdanam abhijghret | gavam tvam himkarenabhihimkaromiti trir
asya murdhanam abhihimkaroti ||

sa 4,12 = ku 2,12 athato daivah parimarah | etad vai brahma dipyate yad
agnir jvalati | athaitan mriyate yan na jvalati | tasyadityam eva tejo
gacchati vayum pranah | etad vai brahma dipyate yad adityo drsyate
| athaitan mriyate yan na drsyate | tasya candramasam eva tejo gacchati
vayum pranah | etad vai brahma dipyate yac candrama drsyate |
athaitan mriyate yan na drsyate | tasya vidyutam eva tejo gacchati vayum
pranah | etad vai brahma dipyate yad vidyud vidyotate | athaitan mriyate
yan na vidyotate | tasyadisa eva tejo gacchati vayum pranah | ta va
eta sarva devata vayum eva pravisya vayau mrtva na mrcchante |
tasmad eva punarudirate | ityadhidaivam | athadhyatmam ||

sa 4,13 = ku 2,13 etad vai brahma dipyate yad vaca vadati | athaitan
mriyate yan na vadati | tasya caksur eva tejo gacchati | pranam
pranah | etad vai brahma dipyate yac caksusa pasyati | athaitan
mriyate yan na pasyati | tasya srotram eva tejo gacchati | pranam
pranah | etad vai brahma dipyate yac chrotrena srnoti | athaitan
mriyate yan na srnoti | tasya mana eva tejo gacchati | pranam
pranah | etad vai brahma dipyate yan manasa dhyayati | athaitan mriyate
yan na dhyayati | tasya pranam eva tejo gacchati | pranam pranah
| ta va eta sarva devata pranam eva pravisya prane mrtva na
mrcchante | tasmad eva punar udirate | tad yad iha va evam vidvamsam
ubhau parvatav abhipravarteyatam daksinascottaras ca
tustursamanau na hainam strnviyatam | atha ya enam dvisanti
yams ca svayam dvesti ta evainam parimriyante ||

sa 4,14 = ku 2,14 athato nihsreyasadanam | eta ha vai devata
ahamsreyase vividamana asmac charirad uccakramuh | tad dha papata,
suskam darubhutam sisye | athainad vak pravivesa | tad vaca
vadic chisya eva | athainac caksuh pravivesa | tad vaca vadic
caksusa pasyac chisya eva | athainac chrotram pravivesa | tad vaca
vadic caksusa pasyac chrotrena srnvac chisya eva | athainan
manah pravivesa | tad vaca vadic caksusa pasyac chrotrena
srnvan manasa dhyayac chisya eva | athainat pranah pravivesa |
tat tata eva samuttasthau | ta va eta sarva devata prane
nihsreyasam viditva pranam eva prajñatmanam abhisambhuya
+sahaivaitaih sarvair asmac charirad uccakramuh | te vayupratistha
akasadmanah svar iyuh | tatho evaivam vidvan prane
nihsreyasam viditva pranam eva prajñatmanam abhisambhuya
+sahaivaitaih sarvair asmac charirad utkramati | sa vayupratistha
akasadma svar eti | sa tad gacchati yatraite devah | tat prapya yad
amrta devah | tad amrto bhavati ya evam veda ||

sa 4,15 = ku 2,15 athatah pitaputriyam sampradanam iti cacaksate
| pita putram presyann ahvayati | navais tnair agaram
samstiryagnim upasamadhayodakumbham sapatram upanidhayahatena
vasasa sampracchannah pita sete | etya putra uparistad

abhinipadyata indriyair indriyani samsprasya | api vasma
asinayabhimukhayaiva sampradadyat | athasmai samprayacchati |
vacam me tvayi dadhaniti pita | vacam te mayi dadha iti putrah |
pranam me tvayi dadhaniti pita | pranam te mayi dadha iti putrah
| caksur me tvayi dadhaniti pita | caksus te mayi dadha iti putrah |
srotram me tvayi dadhaniti pita | srotram te mayi dadha iti putrah |
annarasan me tvayi dadhaniti pita | annarasams te mayi dadha iti
putrah | karmani me tvayi dadhaniti pita | karmani te mayi dadha iti
putrah | sukhaduhkhe me tvayi dadhaniti pita | sukhaduhkhe te mayi
dadha iti putrah | anandam ratim prajatim me tvayi dadhaniti pita
| anandam ratim prajatim te mayi dadha iti putrah | ityam me tvayi
dadhaniti pita | ityam te mayi dadha iti putrah | dhiyo vijñatavyam
kaman me tvayi dadhaniti pita | dhiyo vijñatavyam kamams te mayi
dadha iti putrah | mano me tvayi dadhaniti pita | manas te mayi dadha iti
putrah | prajñam me tvayi dadhaniti pita | prajñam te mayi dadha
iti putrah | yad u va upabhidgadah syat samasenaiva bruyat |
pranan me tvayi dadhaniti pita | pranams te mayi dadha iti
putrah | atha daksinavrd upaniskramati | tam pitranumantrayate |
yaso brahmavarcasam kirtis tva jusatam iti | athetarah savyam
anvamsam abhyaveksate | paninantardhaya vasanantena va pracchadya
svargam lokan kaman apnuhiti | sa yadyugadah syat putrasyaisvarye
pita vaset | pari va vrajet | yadyu vai preyat tathaivainam samapayeyuh
| yatha samapayitavyo bhavati yatha samapayitavyo bhavati ||

iti sankhayanaranyake caturtho 'dhyayah ||

sa 5,1 = ku 3,1 pratardano ha vai daivodasir indrasya priyam
dhamopajagama yuddhena ca paurusena ca | tam indra uvaca pratardanam
varam vrnisveti | sa hovaca pratardanah - tvam eva me
vrnisva yam tvam manusyaya hitatamam manyasa iti | tam indra
uvaca - na vai varo 'varasmai vrnite | tvam eva vrnisveti | avaro
vai kila meti hovaca pratardanah | atho khalvindrah satyad eva neyaya |
satyam hindrah | tam hendra uvaca - mam eva vijanihi | etad
evaham manusyaya hitatamam manye yo mam vijaniyat |
trisirsanam tvastram ahanam | arurmukhan yatin
salavrkebhayah prayaccham | bahvih samdha atrikramya divi
prahladiyan atrnaham antarikse, pauloman prthiviyam kalakhañja
| tasya me tatra na lomacanamiyata | sa yo mam veda na ha vai tasya kena
ca karmana loko miyate | na stevena na bhrunahatyaya na matrvadhena
na pitrvadhena | nadya papam cakruso mukhan nilam vyetiti ||

sa 5,2 = ku 3,2 sa hovaca prano 'smi prajñatma | tam mam ayur
amrtam ityupasva | ayuh pranah | prano va ayuh | yavad
+dhyasmin sarire prano bhavati yavad ayuh | pranena hyevasmiml
loke 'mrtatvam apnoti | prajñaya satyam samkalpam | sa yo mam ayur
amrtam ityupaste | sarvam ayur asmil loka eti | apnotyamrtatvam
aksitim svarge loke | tad dhaika ahur ekabhuyam vai prana
gacchantiti | na hi kascana saknuyat sakrd vaca nama prajñapayitum

caksusa rupam srotrena sabdam manasa dhyatum | ekabhuyam vai
prana bhutvaivaikaikam etani sarvani prajñapayantiti | vacam
vadantim sarve prana anuvadanti | caksuh pasyat sarve prana
anupasyanti | srotram srnvat sarve prana anusrvanti | mano
dhyayat sarve prana anudhyayanti | pranam pranantam sarve
prana anuprananti | evam u haitad iti hendra uvaca | asti tveva
prananam nihsreyasam iti ||

sa 5,3 = ku 3,3 jivati vagapetah | mukan hi pasyamah | jivati
caksurapetah | anvan hi pasyamah | jivati srotrapetah | badhiran
hi pasyamah | jivati mano'petah | balan hi pasyamah | jivati
bahucchinnah | jivatyurucchinnah | ityevam hi pasyama iti | atha
khalu prana eva prajñatmedam sariram parigrhyothapayati |
tasmad etad evoktham upasiteti | saisa prane sarvaptih | yo vai
pranah sa prajña | ya va prajña sa pranah | tasyaisaiva
drstih | etad vijñanam | yatraitat purusah suptah svapnam na
kamcana pasyati | athasmin prana evaikadha bhavati | tad enam vak
sarvair namabhih sahapyeti | caksuh sarvai rupaih sahapyeti |
srotram sarvaih sabdaih sahapyeti | manah sarvair dhyanaiah
sahapyeti | sa yada pratibudhyate | yathagner jvalatah sarva diso
visphulinga vipratistheran evam evaitasmad atmanah prana
yathayatanam vipratisthante | pranebhyo devah | devebhyo lokah
| sa esa prana eva prajñatmedam sariram parigrhyothapayati |
tasmad etad evoktham upasiteti | saisa prane sarvaptih | yo vai
pranah sa prajña | ya va prajña sa pranah | tasyaisaiva
siddhih | etad vijñanam | yatraitat purusa arto marisyann abalyam
etya sammoham eti | tam ahuh - udakramic cittam | na srnoti | na
pasyati | na vaca vadati | na dhyayati | athasmin prana ekaikadha
bhavati | tad enam vak sarvair namabhih sahapyeti | caksuh sarvai
rupaih sahapyeti | srotram sarvaih sabdaih sahapyeti | manah
sarvair dhyataiah sahapyeti | sa yadasmac charirad utkramati
sahaivaitaih sarvair utkramati ||

sa 5,4 = ku 3,4 vag evasmin sarvani namanyabhivisrjyante | vaca
sarvani namanyapnoti | prana evasmin sarve gandha abhivisrjyante |
pranena sarva gandhan apnoti | caksur evasmin sarvani
rupanyabhivisrjyante | caksusa sarvani rupanyapnoti |
srotram evasmin sarve sabda abhivisrjyante | srotrena sarvañ
chabdan apnoti | mana evasmin sarvani dhyatanyabhivisrjyante |
manasa sarvani dhyatanyapnoti | saha hyetavasmiñ charire vasatah
sahotkramatah | atha yathasmai prajñayai sarvani bhutanyekam
bhavanti | tad vyakhyasyamah ||

sa 5,5 = ku 3,5 vag evasya ekam angam udulham | tasyai nama
parastat prativihita bhutamatra | prana evasya ekam angam
udulham | tasya gandhah parastat prativihita bhutamatra | caksur
evasya ekam angam udulham | tasya rupam parastat prativihita
bhutamatra | srotram evasya ekam angam udulham | tasya sabdah

parastat prativihita bhutamatra | jihvaivasya ekam angam udulham |
tasya annarasah parastat prativihita bhutamatra | hastavevasya ekam
angam udulham | tayoh karma parastat prativihita bhutamatra |
sariramevasya ekam angam udulham | tasya sukhaduhkhe parastat
prativihita bhutamatra | upastha evasya ekam angam udulham |
tasyanando ratih prajatih parastat prativihita bhutamatra |
padavevasya ekam angam udulham | tayor ityah parastat prativihita
bhutamatra | mana evasya ekam angam udulham | tasya dhik kamah
parastat prativihita bhutamatra ||

sa 5,6 = ku 3,6 prajñaya vacam samaruhya vaca sarvani
namanyapnoti | prajñaya pranam samaruhya pranena sarvan gandhan
apnoti | prajñaya caksuh samaruhya caksusa sarvani
rupanyapnoti | prajñaya srotram samaruhya srotrena sarvañ
chabdan apnoti | prajñaya jihvam samaruhya jihvaya sarvan rasan
apnoti | prajñaya hastau samaruhya hastabhyam sarvani
karmanyapnoti | prajñaya sariram samaruhya sarirena
sukhaduhkhe apnoti | prajñayopastham samaruhyupasthenanandam ratim
prajatim apnoti | prajñaya padau samaruhya padabhyam sarva itya
apnoti | prajñaya manah samaruhya manasa sarvani dhyatanyapnoti |

sa 5,7 = ku 3,7 na hi prajñapeta van nama kimcana prajñapayet |
anyatra me mano 'bhud ityaha | naham etan nama prajñasisam iti | na hi
prajñapetah prano gandham kamcana prajñapayet | anyatra me mano
'bhud ityaha | naham etam gandham prajñasisam iti | na hi
prajñapetam caksu rupam kimcana prajñapayet | anyatra me mano
'bhud ityaha | naham etad rupam prajñasisam iti | na hi
prajñapetam srotram sabdam kamcana prajñapayet | anyatra me mano
'bhud ityaha | naham etam sabdam prajñasisam iti | na hi
prajñapeta jihvannarasam kamcana prajñapayet | anyatra me mano 'bhud
ityaha | naham etam annarasam prajñasisam iti | na hi prajñapetau
hastau karma kimcana prajñapayetam | anyatra nau mano 'bhud ityahatuh
| navam etat karma prajñasisveti | na hi prajñapetam sariram na
sukham na dukkham kimcana prajñapayet | anyatra me mano 'bhud
ityaha | naham etam na sukham na dukkham prajñasisam iti | na hi
prajñapeta upastha anandam na ratim na prajatim kamcana
prajñapayet | anyatra me mano 'bhud ityaha | naham etam anandam na
ratim prajatim prajñasisam iti | na hi prajñapetau padav ityam
kamcana prajñapayet | anyatra nau mano 'bhud ityaha | navam etam
ityam prajñasisveti | na hi prajñapeta dhik kamcana sidhyet,na
prajñatavyam prajñayet ||

sa 5,8 = ku 3,8 na vacam vijijñasiti | vaktaram vidyat | na
gandham vijijñasiti | ghrataram vidyat | na rupam vijijñasiti |
drastaram vidyat | na sabdam vijijñasiti | srotaram vidyat |
nannarasam vijijñasiti | annarasasya vijñataram vidyat | na karma
vijijñasiti | kartaram vidyat | na sukhaduhkhe vijijñasiti |
sukhaduhkhayor vistaram vidyat | nanandam na ratim na prajatim

vijijñāsiti | anandasya rateh prajater vijñataram vidyat |
netyam vijijñāsiti | etaram vidyat | na mano vijijñāsiti |
mantaram vidyat | ta va eta dasaiva bhutamatra adhiprajñam | dasa
prajñamatra adhibhutam | yad dhi bhutamatra na syur na
prajñamatrah syuh | yad va prajñamatra na syur na bhutamatrah
syuh | na hyanyatarato rupam kimcana sidhyet | no eta nana | tad
yatha rathasyaresu nemir arpitah | nabhavara arpitah | evam evaita
bhutamatrah prajñamatrasvarpitah | prajñamatrah prane
'rpitah | sa esa prana eva prajñatmananto 'jaro 'mrto na sadhuna
karmana bhuyan bhavati np evasadhuna kaniyan | esa hyeva sadhu
karma karayati tam yam ebhyo lokebhya unninisate | esa u evasadhu
karma karayati tam yam adho ninisate | esa lokapalah | esa
lokadhipatih | esa lokesah | sa ma atmeti vidyat sa ma atmeti
vidyat ||

iti sankhayanaranyake pañcamo 'dhyayah ||

sa 6,1 = ku 4,1 atha gargyo balakir anucanah samspasta asa | so
'vasad usinaresu so 'vasan matsyesu kurupañcalesu kasividehesviti
| sa hajatasatrum kasyam avrajyovaca - brahma te bravaniti | tam
hovacajatasatruh - sahasram dadmi ta ityetyasyam vaci | janako janaka
iti va u jana dhavantiti ||

sa 6,2 = ku 4,2 aditye brhat, candramasyannam, vidyuti satyam, stanayitnau
sabdah, vayavindro vaikunthah, akase purnam, agnau
visasahih, apsu tejah | ityadhidaivatam | atadhyatmam - adarse
pratirupah, chayayam dvitiyah, pratisrutkayam asuriti, sabde
mrtyuh, svapne yamah, sarire prajapatih, daksine' ksini
vacah, savye 'ksini satyasya ||

sa 6,3 = ku 4,3 sa hovaca balakih - ya evaisa aditye purusas tam
evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin
samvadayisthah | brhan pandaravasa atisthah
sarvesam bhutanam murdheti va aham etam upasa iti | sa yo haitam
evam upaste 'tisthah sarvesam bhutanam murdha bhavati ||

sa 6,4 = ku 4,4 sa hovaca balakih - ya evaisa candramasi purusas tam
evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin
samvadayisthah | annasyatmeti va aham etam upasa iti | sa yo
haitam evam upaste 'nnasyatma bhavati ||

sa 6,5 = ku 4,5 sa hovaca balakih - ya evaisa vidyuti purusas tam
evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin
samvadayisthah | satyasyatmeti va aham etam upasa iti | sa yo
haitam evam upaste satyasyatma bhavati ||

sa 6,6 = ku 4,6 sa hovaca balakih - ya evaisa stanayitnau purusas
tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin
samvadayisthah | sabdasyatmeti va aham etam upasa iti | sa yo
haitam evam upaste sabdasyatma bhavati ||

sa 6,7 = ku 4,7 sa hovaca balakih - ya evaisa vayau purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | indro vaikuntho 'parajita seneti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste jisnur ha va aparajisnur anyatastyajayi bhavati ||

sa 6,8 = ku 4,8 sa hovaca balakih - ya evaisa akase purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | purnam apravarti brahmeti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste puryate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 6,9 = ku 4,9 sa hovaca balakih - ya evaiso 'gnau purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | visasahir iti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste visasahir haivanyesu bhavati ||

sa 6,10 = ku 4,10 sa hovaca balakih - ya evaiso 'psu purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | tejasa atmeti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste tejasa atma bhavati | ityadhidaivatam | athadhyatmam ||

sa 6,11 = ku 4,11 sa hovaca balakih - ya evaisa adarse purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | pratirupa iti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste pratirupo haivasya prajayam ajayate napratirupah ||

sa 6,12 = ku 4,12 sa hovaca balakih - ya evaisa cchayayam purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | dvitiyo 'napaga iti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste vindate dvitiyat | dvitiyavan bhavati ||

sa 6,13 = ku 4,13 sa hovaca balakih - ya evaisa pratisrutkayam purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | asur iti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste na pura kalat sammoham eti ||

sa 6,14 = ku 4,14 sa hovaca balakih - ya evaisa sabde purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | mrtiyur iti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste na pura kalat praiti ||

sa 6,15 = ku 4,15 sa hovaca balakih - yenaitat purusah suptah svapnaya carati tamu evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | yamo rajeti va aham etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste sarvam hasma idam sraisthyaya yamyate ||

sa 6,16 = ku 4,16 sa hovaca balakih - ya evaisa sarire purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin samvadayisthah | prajapatir iti va aham etam upasa iti | sa yo

haitam evam upaste prajayate prajaya pasbhir yasasa brahmavaracasema
svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 6,17 = ku 4,17 sa hovaca balakih - ya evaisa daksine 'ksini
purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin
samvadayisthah | vaca atmagner atma jyotisa atmeti va aham
etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste etesam sarvesam atma
bhavati ||

sa 6,18 = ku 4,18 sa hovaca balakih - ya evaisa savye 'ksini
purusas tam evaham upasa iti | tam hovacajatasatruh - ma maitasmin
samvadayisthah | satyasyatm vidyuta atma tejasa atmeti va aham
etam upasa iti | sa yo haitam evam upaste etesam sarvesam atma
bhavati ||

sa 6,19 = ku 4,19 tata u ha balakis tusnim asa | tam
hovacajatasatruh - etavan nu balaka3 iti | etavad iti hovaca
balakih | tam hovacajatasatruh - mrsa vai khalu ma
samvadayistha brahma te bravaniti | sa hovaca - yo vai balaka
etesam purusanam karta yasya vaitat karma sa vai veditavya iti |
tata u ha balakih samitpanih praticakrama upayaniti | tam
hovacajatasatruh - pratilomarupam eva tan manye yat ksatriyo
brahmanam upanayeta | ehi vyeva tva jñāpayisyamiti | tam ha
panavabhipadya pravavraja | tau ha suptam purusam ajagmatuh | tam
hajatasatrur amantrayañcakre - brhan pandaravasah soma rajann
iti | sa u ha sisya eva | tat u hainam yastya viciksepa | sa tata
eva samuttasthau | tam hovacajatasatruh - kvaisa etad balake
puruso 'sayista, yatra itad abhut, yata etad agad iti | hita nama
purusasya nadyo hrdayat puritatam abhipratanvanti tad yatha
sahasradha keso vipatitastvavad anvyah | pingalasyanimnyas
tisthanti sukasya krsnasya pitasya lohitasya ca | tasu tada
bhavati yada suptah svapnam na kamcana pasyati ||

sa 6,20 = ku 4,20 athasmin prana ekaikadha bhavati | tad enam vak
sarvair namabhih sahapyeti | caksuh sarvai rupaih sahapyeti |
srotram sarvaih sabdaih sahapyeti | manah sarvair dhyataih
sahapyeti | sa yada pratibudhyate, yathagner jvalatah sarva diso
visphulinga vipratistheran evam evaitasmad atmanah prana
yathayatanam vipratisthante pranebhyo devah devebhyo lokah | sa
esa prana eva prajñatmedam sariram atmanam anupravista a
lomabhya a nakhebhya | tad yatha ksurah ksuradhane vopahito
visvambharo va visvambarakulaya evam evaisa prajñatmedam
sariram atmanam anupravista a lomabhya a nakhebhya | tam etam
atmanam eta atmano 'nvavasyante yatha sresthinam svah | tad
yatha sresthi svair bhunkte yatha va svah sresthinam
bhuñjanti | evam evaisa prajñatmaitair atmabhir bhunkte | evam evaita
atmana etam atmanam bhuñjanti | sa yavad dha va indra etam atmanam
na vijajñe tavad enam asura abhibabhuvuh | sa yada vijajñe 'tha
hatvasuran vijitya sarvesam ca devanam sraisthyam svarajyam

adhipatyam paryait | tathau evaivam vidvan sarvan papmano 'pahaty
sarvesam ca bhutanam sraisthyam svarajya adhipatyam paryeti
| ya evam veda ya evam veda ||

iti sankhayanaranyake sastho 'dhyayah ||

sa 7,1 om rtam vadisyami | satyam vadisyami | tan mam avatu tad
vaktaram avatvavatu mam avatu vaktaram | mayi bhargo mayi mahah | van
me manasi pratisthita | mano me vaci pratisthitam | avir avir
mayyabhuh | vedasya ma anih | rta ma ma himsiah |
anenadhitenahoratan tsamvasami | agne ila nama ila namah |
rsibhyo mantrakrbhyo mantrapatibhyo namo 'stu devebhyah | siva nah
satama bhava sumrdika sarasvati ma te vyoma samdrsi |
adabdham mana isiram caksuh suryo jyotizam sresthah |
dikse ma ma himsiah ||

sa 7,2 athatah samhitaya upanisat | prthivi purvarupam dyaur
uttararupam vayuh samhiteti sauraviro mandukeyah |
akasah samhityasya mandavyo vedayañ cakre - sa haviparihrtto
mene na me 'sya putrena samagad iti | parihrtto mena ity agastyah |
samanam hyatra pitusca putrasya ca vayus cakasa ca | ityadhidaivatam
| athadhyatmam | vak purvarupam mana uttararupam pranah
samhiteti sauraviro mandukeyah | atha ha smasya putra aha
dirghah - manasa va agre kirtayati tad vaca vadati | tasman mana eva
purvarupam vag uttararupam mano vak pranas tveva samhiteti | sa
eso 'svarathah prastivahano manovakpranasamhitah svargam
lokam gamayati | sa ya evam etam samhitam veda samdhiyate prajaya
pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur etiti nu
mandukeyanam ||

sa 7,3 sakalyasya prthivyagnih prthivi vag anuvyarah | sa
yadi nirbhujah khalu vai vayam madhyamo vak pranena mata jaya
prajña vag brhadgatirvalisarvamuttamam ||

sa 7,4 atha sakalyasya | prthivi purvarupam dyaur uttararupam
vayuh samhita vrstih samdhih samdhata | tad utapi
yatraitad balavad anugrhan mahamegho vrstim varsati |
dyavaprthivyau samadhatam ityadhidaivatam | athadhyatmam | puruso
'yam sarvam andam | dve vidale bhavatah | tatredam eva purvarupam
idam uttararupam | tatrayam antarenakasa | yathasau
dyavaprthivyor antarenakasa etasminn akase prana ayatto bhavati
yathamusminn akase vayur ayatto bhavati | yathamuni trini
jyotimsyevam imani puruse trini jyotimsi | yathasau
divyaditya evam idam sirasi caksuh | yathasavantarikse vidyud evam
idam atmani hrdayam | yathayam agnih prthivyam evam idam upasthe
retah | evamiva ha sma sarvata atmanam anuvidhayaha - idam eva
purvarupam idam uttararupam mano vak pranas tveva samhiteti | sa
eso ' svarathah prastivahano manovakpranasamhitah svargam
lokam gamayati | sa ya evam etam samhitam +veda samdhiyate

prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti
||

sa 7,5 prthivi purvarupam dyaur uttararupam vayuh samhita
disah samdhir adityah samdhateti vaisvamisrah | ityadhidaivatam
| athadhyatmam | vak purvarupam mana uttararupam pranah
samhita srotram samdhis caksuh samdhata | sa ya evam etam
etam samhitam veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa
brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,6 agnih purvarupam candrama uttararupam vidyut samhiteti
suryadattah | ityadhidaivatam | athadhyatmam - vak purvarupam mana
uttararupam satyam samhita | sa ya evam etam etam samhitam
veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena
lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,7 prthivi purvarupam dyaur uttararupam kalah samhiteti
radheyah | ityadhidaivatam | athadhyatmam - vak purvarupam mana
uttararupam atma samhita | sa ya evam etam etam samhitam
veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena
lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,8 vak purvarupam mana uttararupam vidya samhiteti
pauskarasadih | sa ya evam etam samhitam veda samdhiyate
prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti
||

sa 7,9 athato 'nuvyaharah | prano vamsa iti vidyat | sa ya
enam pranam vamsam bruvan param upavadet saknuvan kascic cen
manyeta - pranam vamsam +samadham | pranam vamsam
samdhitsitum na saknosiyattha | pranas tva vamso
hasyatityevainam bruyat | atha ced asaknuvan manyeta pranam
vamsam samadhitsih tam nasakah samdhatum pranas tva
vamso hasyatityevainam bruyat | yatha nu katha ca bruvan vabruvan
va bruyad abhyasam eva yat tat tatha syat | na tvevanyat kusalad
brahmanam bruyad atidyumna eva brahmanam bruyan natidyumne ca na
brahmanam bruyan namo 'stu brahmanebhya iti sauraviro
mandukeyah ||

sa 7,10 sa yadi pranam vamsam bruvantam param upavadet
saknuvantam cen manyeta - pranam vamsam samadhitsisam
pranam vamsam samdhitsitum na saknosiyattha | pranas
tva vamso hasyatityevainam bruyat | atha ced asaknuvantam manyeta
- pranam vamsam samadhitsis tan nasakah samdhatum | pranas
tva vamso hasyatityevainam bruyat | yatha nu katha ca bruvantam
vabruvantam va bruyad abhyasam eva yat tat tatha syat | na tvevanyat
kusalad brahmanam bruyad atidyumna eva brahmanam bruyan
natidyumne ca na brahmanam bruyan namo 'stu brahmanebhya iti
sauraviro mandukeyah ||

sa 7,11 athato nirbhujapavadah | prthivyayatanam nirbhujam
divayatanam pratrnam antartiksayatanam ubhayam antarena | sa ya
enam nirbhujam bruvan param upavadet | prthivim devatam arah
prthivi tva devatarisyatityenam bruyat | atha yadi pratrnam
bruvan param upavadet divam devatam aro dyaus tva
devatarisyatityenam bruyat | atha yadyubhayam antarena bruvan param
upavadet antariksam devatam ara antariksam tva
devatarisyatityenam bruyat | yad dhi samdhim vivartayati tan
nirbhujasya rupam | atha yac chuddhe aksare abhivyaharati tat
pratrnnasyagra u eva | ubhayam antarenobhayam vyaptam bhavati |
annadyakamo nirbhujam bruyat svargakamah pratrnam ubhayakama
ubhayamantarena | sa ya enam nirbhujam bruvan param upavadet
acyostha avarabhyam sthanabhyam ityenam bruyat | atha yadi
pratrnam bruvan param upavadet acyostha uttarabhyam
sthanabhyam ityevainam bruyat | yastvevobhayam antarenaha tasya tasya
nastyupavadah | yatha nu katha ca bruvan vabruvan va bruyad
abhyasam kusalad brahmanam bruyad atidyumna evam brahmanam
bruyan natidyumne ca na brahmanam bruyat | namo 'stu brahmanebhya
iti sauraviro mandukeyah ||

sa 7,12 atha khalvahur nirbhujavaktrah | purvam evaksaram
purvarupam uttaram uttararupam | yakaravakaravantarena sa samhiteti
| sa ya evam etam samhita veda samdhiyate prajaya pasubhir
yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,13 atha vai vayam brumo nirbhujavaktrah sma iti ha smaha hvastro
mandukeyah | purvam evaksaram purvarupam uttaram uttararupam |
tad yasau matra purvarupottarupe antarena yena samdhim vivartayati
yena matramatram vibhajati yena svarat svaram vijñāpayati sa
samhiteti | sa ya evam etam samhita veda samdhiyate prajaya
pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,14 atha ha smasya putra aha madhyamah pratiyodhiputro
magadhavasi purvam evaksaram purvarupam uttaram uttararupam | tad
yasau matra samdhivijñāpani sama tad bhavati samaihavam
samhita manya iti | tad etad rcabhyuditam - ma nah stenebhyo ye
abhi druhas pade niramino ripavo 'nesu jagrdhuh | a devanam ohate
vi vrayo hrđi brhaspate na parah samno viduh || iti | sa ya evam
etam samhita veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa
brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,15 vak pranena samdhiyata iti kauntharavyah | pranah
pavamanena pavamano visvair devair visve devah svargena lokena svargo
loko brahmana saisavarapara samhita | sa ya evam etam avaraparam
samhita veda evam haiva sa prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena
svargena lokena samdhiyate yathaisavarapara samhita | sa yadi
parena voparstah svena varthenabhivyahared abhivyaharann eva
vidyat - divam samhitagamad viduso devan abhivyahartham evam
bhavisyatiti | etenavaraparena tatha haiva tad bhavati ||

sa 7,16 mata purvarupam pitottararupam praja samhite
bhargavah | tad etad ekam eva sarvam abhyanuktam | mata ca hyevedam
pita ca praja ca sarvam | saisaditisamhita | aditir hevedam sarvam
yad idam kimcid visvabhutam | tad etad rcabhyuditam - aditir dyaus
aditir antariksam aditir mata sa pita sa putrah | visve deva
aditih pañca jana aditir jatam aditir janitvam || sa ya evam etam
samhitam veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena
svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,17 jaya purvarupam patir uttararupam putrah samhita
retah samdhih prajananam samdhanam iti sthavirah sakalyah |
saisa prajapatisamhita | sa ya evam etam samhitam veda
samdhiyate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena
sarvam ayur eti ||

sa 7,18 prajña purvarupam sraddhottararupam karma samhita
satyam samdhanam iti kasyapah | saisa satyasamhita | tad ahur
yat satyasamdha deva iti | sa ya evam etam samhitam veda
samdhiyate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena
sarvam ayur eti ||

sa 7,19 vak samhite pañcalacandah | vaca vai vedah
samdhiyante vaca chandamsi vaca mitrani samdadhati | tad
yatraitad adhite va bhasate va vaci tada prano bhavati | vak tada
pranam relhi | atha yat svapiti va tusnim va bhavati prane
tada vag bhavati pranastada vacam relhi. tav anyonyam rilhah
| tad etad rcabhyuditam - ekah suparnah sa samudram avivesa, sa
idam visvam bhuvanam vicaste | tam pakena manasapasyam antitas,
tam mata relhi sa u relhi mataram || iti | vag vai mata prano
vatsah | sa ya evam etam samhitam veda samdhiyate prajaya
pasubhir yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,20 brhadhrathamtarena rupena samhita samdhiyata iti
tarksyah | vag vai rathamtarasya rupam prano brhatah |
ubhabhyam u khalu samhita samdhiyate vaca ca pranena ca |
etasyam ha smopanisadi samvatsaram ga raksayata iti tarksyah |
sa ya evam etam samhitam veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa
brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,21 gatih purvvarupam nivrttir uttararupam sthitih
samhite jaratkarava artabhagah | tasyam etasyam samhitayam
dhvamsayo nimesah kasthah kalah ksana muhurta
ahoratra ardhama masa rtavah samvatsaras ca samdhiyante |
saisa samhitainan kalan samdadhati | kalo gatinivrttisthitih
samdadhati | gatinivrttisthitibhir idam sarvam samdhiyate |
ityadhidaivatam | athadhyatmam - bhutam purvarupam bhavisyad
uttararupam bhavat samhite kalasamdhih | tad etad rcabhyuditam -
mahat tan nama guhyam purusprg yena bhutam janayo yena bhavyam |
pratnam jatam jyotir yad asya priyam priyah samavisanta pañca ||

iti | sa ya evam etam samhitam veda samdhiyate prajaya pasubhir
yasasa brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,22 athato valisikhayaner vacah | pañcemani mahabhutani
bhavantiti ha smaha valisikhayanih | prthivi vayur akasam apo
jyautimsi tani mithah samhitani bhavanti | aatha yanyanyani
ksudrani mahabhutaih samdhiyante saisa sarvavibhutasamhita |
sa ya evam etam samhitam veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa
brahmavarcasena svargena lokena sarvam ayur eti ||

sa 7,23 sarva vag brahmeti ha smaha lauhikyah | ye tu kecana sabda
vacam eva tam vidyat | tad apyetad rsir aha - aham rudrebhir
vasubhis caramiti | saisa vak sarvasabda bhavati | sa ya evam etam
samhitam veda samdhiyate prajaya pasubhir yasasa brahmavarcasena
svargena lokena sarvam ayur eti | yata caitad brahma kamarupi kamacari
bhavatyevam haiva sa sarvesu bhutesu kamarupi kamacari bhavati |
ya evam veda ya evam veda ||

iti sankhayanaranyake saptamo 'dhyayah ||

sa 8,1 prano vamsa iti ha smaha sthvirah sakalyah | tadu yatha
salavamse sarve 'nye vamsah samahitah syur evam evaitasmin
prane sarva atma samahitah | tasyaitadyatmanah prana
usmarupam asthini sparsarupam majjanah svararupam mamsam
lohitam ityetac caturtham antastharupam iti | treyam tveva na etat proktam
iti ha smaha hvastro mandukeyah | tasyaitasya trayasya trinitah
sastisatani bhavanti samdhinam trinitas tani
saptavimsatisatani bhavanti | sapta vai vimsatisatani
samvatsarasyahoratanam | tat samvatsarasyahoratranyapnoti | sa
esa samvatsarasammanas caksurmayas srotramayas chandomayo manomayo
vanmaya atma | sa ya evam etam samvatsarasammanam caksurmayam
srotramayam chandomayam manomayam vamayam atmanam veda
samvatsarasya sayaujyam salokatam sarupatam sabhaksatam asnute
| putri pasuman bhavati sarvam ayur etyasyarunikeyo devayañcakre ||

sa 8,2 atha kaustharavyah | trini sastisatanyaksaranam
| trini sastisatanyusmanam | trini sastisatani
samdhinam | yanyaksaranyavocamahani tani | yan usmano
ratrayastah | yan samdhin avocamahoratanam te samdhayah |
ityadhidaivatam | athadhyatmam - yanyaksaranyadhidaivatam
avocamasthini tanyadhyatmam | yan usmano 'dhidaivatam avocama
+majjanas te 'dhyatmam | esa u ha vai sampratiprano yan majja etad
retah na va rte pranad retasah siddhir asti | yad va rte
pranad retah sicyeta tat puyen na sambhavet | yan samdhin
adhidaivatam avocama parvani tanyadhyatmam | tasyaitasyasthnam
+majja parvanam iti pañcetascaturimsacchatani bhavanti |
samdhinam pañcetastadasitisahasram bhavati | asitisahasram
varkalino brhatir aharahani sampadayanti | sa eso 'hahsammanas
caksurmayas srotramayas chandomayo manomayo vanmaya atma | sa ya evam

etad ahahsammanam caksurmayam srotramayam chandomayam
manomayam vamayam atmanam veda ahnam sayaujyam salokatam
sarupatam sabhaksatam asnute | putri pasuman bhavati sarvam ayur
eti ||

sa 8,3 catvarah purusa iti vastyah - sarirapurusa
chandahpuruso vedepuruso mahapurusa iti | sarirapurusa iti yam
avocam ya evayam daivika atma tasyaitasya yo 'yam asarirah
prajñatma sa rasah | chandahpurusa iti yam avocamaksarasamamnaya
eva | tasyaitasyakaro rasah | vedapurusa iti yam avocama yena devan
vedargvedam yajurvedam samavedam iti tasyaitasya brahmarasah | tasmad
brahmistham brahmanam rtvijam kurvita yo yajñasyolvanam
vidyat | mahapurusa iti yam avocama samvatsara eva tasyaitasyasav
adityo rasah | sa yas cayam asarirah prajñatma yas casav aditya
ekam etad iti vidyat | tad etad rcabhyuditam ||

sa 8,4 citram devanam udagad anikam caksur mitrasya
varunasyagneh | apra dyavaparthivi antariksam surya atma
jagatas tasthusas ca || iti | etam evanuidyam samhitam
samdhiyamanam manya iti ha smaha vatsyah -- etam u haiva bahvrca
mahadukthe mimamsanta etam agnav adhvaryava etam mahavrate chandoga
etam asyam etam antariksa etam divi etam agnav etam vayav etam
candramasy etam naksatresv etam apsv etam osadhisv etam sarvesu
bhutesv etam aksaresv etam eva brahmetyupasate | tad etad
rcabhyuditam ||

sa 8,5 ud vayam tamasas pari jyotis pasyanta uttaram | devam devatra
suryam aganma jyotir uttamam || iti | sa eso 'ksarasammanas
caksurmayah srotramayas chandamayo manomayo vanmaya atma | sa ya
evam etam aksarasamanam caksurmayam srotramayam chandamayam
manomayam vanmayam atmanam parasmai samsati dugdhadoha asya veda
bhavanti | abhago vaci bhavati abhago 'nukte | tad etad rcabhyuditam ||

sa 8,6 yas tityaja sacividam sakhayam na tasya vacy api bhago asti |
yad im srnoty alakam srnoti na hi praveda sukrtasya pantham ||
iti | nasyanukte vaco bhago astity eva tad aha tan na parasma etad
ahah samset | nagnim cinuyan na mahavratena stuyan ned atmano
'pihiya iti | sa yas cayam asarirah prajñatma yas casav aditya
ekam etad ity avocama tau yatra vipradrsyete ||

sa 8,7 candrama ivadityo drsyate na rasmayah pradur bhavanti |
lohini dyaur bhavati yatha mañjisthah | vyastah payur bhavati |
sampareto 'syatma na ciram iva jivisyatiti vidyat | sa yat
karaniyam manyeta tat kuryat | athapyadarse vodake va jihmasirasam
vasirasam vatmanam pasyen na va pasyet | tad apy evam eva vidyat |
athapi cchidra chaya bhavati na va bhavati tad apy evam eva vidyat |
athapi cchidra ivadityo rathanabhir ivakhyayet tad apy evam eva vidyat |
athapi nila ivagnir drsyeta yatha mayuragriva mahameghe va
maricir iva pasyet | anabhre va vidyutam pasyet | abhra enam mna

pasyet tad apy evam eva vidyat | athapy apidhayaksini upekseta
tatrataid varatakaniva na pasyet tad apy evam eva vidyat | athapy
apidhaya karna upasita | ya eso 'gner iva jvalatah sabdo
rathasyevopabdis tam na yada srnyat tad apy evam eva vidyat |
athapi viparyaste kanyake drsyete dvijihmeva na va drsyetetad apy evam
eva vidyat | sa yo 'to 'sruto 'mato 'vijñato 'drsto 'nadisto
'ghustah srota manta vijñata drastadesta ghosta
sarvesam bhutanam antarah purusah sa ma atmeti vidyat | sa
utkramann evaitam asariram prajñatmanam abhisampadyate
vijahatitaram dauhikam | saisa sarvasyai vaca upanisat | sarva
haivemah sarvasyai vacaupanisadah | imam tv evam acaksate ||

sa 8,8 prthivya rupam sparsa antariksasyosmano divah
svarah | agne rupam sparsa vayor usmana adityasya svarah |
rgvedasya rupam sparsa yajurvedasyosmanah samavedasya svarah
| rathantarasya rupam sparsa vama devyasyosmano brhatah svarah
| pranasya rupam sparsa apanasyosmano manasah svarah |
pranasya rupam sparsa apanasyosmana udanasya svarah svara
iti punardattah | esa u haiva sarvam vacam veda ya evam veda ||

sa 8,9 atha khalv iyam daivi vina bhavati tadanukrtir asau
manusi bhavati | tad yathayam sastravati tardmavati bhavaty evam
evasau sastravati tardmavati bhavati | tad yathasyah sira evam
amusyah sirah | tad yathasyai vamsa evam amusya dandah |
tad yathasya udaram evam amusya ambhanam | tad yathasyai mukhanasike
aksini ity evam amusyas chidrani | tad yathasya angulinigraha
upastarananity evam amusyah parvani | tad yathasya angulaya
evam amusyas tantryah | tad yathasyai jihvaivam amusya vadanam | tad
yathasyah svara evam amusyah svarah | tad yatha haiveyam
romasena carmanapihita bhavaty evam evasau romasena carmanapihita
bhavati | romasena ha sma carmana pura vina apidadhati | saisa
daivi vina bhavati | sa ya evam etam daivim vinam veda
srutavadanatamo bhavati bhumi prasya kirtir bhavati +susrusante hasya
parsatsu bhasyamanasyedam astu yad ayam ihate yatrarya vag vadati
vidur enam tatra ||

sa 8,10 athatas tandavindasya vacah | tad yathayam akusalena
vadayitravinarabdha na krtsnam vinartham sadhayaty evam
evakusalena vaktra vag arabdha na krtsnam vag artham sadhayati |
tad yatha haiveyam kusalena vadayitra vinarabdha krtsnam
vinartham sadhayaty evam eva kusalena vaktra vag arabdha
krtsnam vag artham sadhayati | tasyai va etasyai vinayai ya
tvisih sa samhiteti katyayaniputro jatukarnyah | atha ha
smaitat krtsnahrato brahmanam evodaharati ||

sa 8,11 prajapatih prajah srstva vyasramsata sa chandobhir
atmanam samadadhat | tad yac chandobhir atmanam samadadhat tasmāt
samhita | tasyai va etasyai samhitayai nakaro balam sakarah
prana atma samhita | athaisa ksudramisra vikrtis tani

nakhani romani vyañjananiti | sa yo 'tra vicikitset sanakaram eva
bruyad rte nakaram iti sanakaram eva bruyat | evam eva yo 'tra
vicikitset sasakaram eva bruyad rte sakaram iti sasakaram eva
bruyat | tau va etau nakarasakarau vidvan anusamhitam rco
'dhiyitayusyam iti vidyad evam eva vidyat | atha vag
itihaspuranam yac canyat kimcid brahmikrtyevadhiyita tad apy
evam eva vidyat | te yad vayam anusamhitam rco 'dhimahe yac ca
mandukeyiyam adhyayam prabrumas tena no nakarasakara
upaptav iti ha smaha hrasvo mandukeyah | atha yad vayam
anusamhitam rco 'dhimahe yac ca svadhyayam adhimahe tena no
nakarasakara upaptav iti ha smaha sthavirah sakalyah | etad dha
sma vai tad vidvamsa ahuh kavaseyah kimartha vayam yaksyamahe
kimartha vayam adhesyamahe vaci hi pranam juhumah prane vacam
yo hy eva prabhavah sa evapyaya iti | ta etah samhita nanantevasine
bruyan nasamvatsaravasine nabrahmacarine navedavide napavaktra ity
acarya ity acaryah ||

iti sankhayanaranyake astamo 'dhyayah ||

sa 9,1 om | tat savitur vrnimahe | vayam devasya bhojanam |
srestham sarvadhataam | turam bhagasya dhimahi | tat savitur
varenyam | bhargo devasya dhimahi | dhiyo yo nah pracodayat ||
adabdhm mana isiram caksuh | suryo jyotisam srestho
dikse ma ma himsah ||

sa 9,2 yo ha vai jyestham ca srestham ca veda jyesthas ca
ha vai sresthas ca svanam bhavati | prano vai jyesthas ca
sresthas ca | yo ha vai vasistham veda vasistho ha svanam
bhavati vag vai vasistha | yo ha vai pratistham veda prati ha
tisthaty asmims ca loke 'musmims ca caksur ha pratistha | yo
ha vai sampadam veda sam hasmai kamah sampadyante srotram ha
va u sampat | yo ha va ayatanam vedayatano ha svanam bhavati mano
va ayatanam | atha hema devatah prajapatim pitaram etyabruvan ko vai
nah srestha iti | sa hovaca prajapatir yasmin va utkrante sariram
papistham iva manyate sa vai srestha iti ||

sa 9,3 sa ha vag uccakrama | yatha muka avadantah pranantah
pranena pasyantas caksusa srnvantah srotrena dhyayanto
manasaivam iti ||

sa 9,4 caksur hoccakrama | yathandha apasyantah pranantah
pranena vadanto vaca srnvantah srotrena dhyayanto manasaivam
iti ||

sa 9,5 srotram hoccakrama | yatha badhira asrnvantah
pranantah pranena vadanto vaca pasyantah caksusa dhyayanto
manasaivam iti ||

sa 9,6 mano hoccakrama | yatha bala amanasah pranantah pranena
vadanto vaca pasyantah caksusa srnvantah srotrenaivam iti

||

sa 9,7 prano hoccakrama | tatas tad yatheha saindhavah suhayah
padbisankun samkhided evam asau pranam samakhidat | te ha
sametyocur bhagavan motkramir iti | sa hovaca pranah kim me 'nnam
bhavisyatiti | yat kimcasvabhya ivasakunibhya iti | kim me vaso
bhavisyatity apa iti hocuh | tasmad va ayam asisyan purastac
coparistac cadbhih paridadhati | lambhuko hasya vaso bhavaty anagno
hi bhavati | had dha smaitat satyakamo jabalo gosrute
vaiyaghrapadyayoktvovaca | apy evam suskasya sthanoh prabruyaj
jayerann asya sakhah praroheyuh palasaniti | vanaspate satavalso
viroheti dyam ma lekhir antariksam ma ma himsir iti ha
yajñavalkyah ||

sa 9,8 atha yadi mahaj jigamiset triratram diksitvamavasyayam
sarvausadasya mantham dadhimadhubhyam upamanthyagnim upassamadhaya
parisamuhya paristirya paryuksya daksinam janv acyottarato 'gneh
kamse mantham krtva hutva homan manthe sampatam anayet |
jyesthaya sresthaya svahety agnau hutva manthe sampatam anayet
| pratisthayai svahety agnau hutva manthe sampatam anayet |
sampade svahety agnau hutva manthe sampatam anayet | tat savitur
varenyam iti pacchah prasya tat savitur vrnimaha iti paccha
acamati mahavyahrtibhis caturtham nirijya kamsyam carmani
va sthandile va samvisati | sa yadi striyam pasyet samrddham
karmeti vidyat samrddham karmeti vidyat ||

iti sankhayanaranyake navamo 'dhyayah ||

sa 10,1 athato 'dhyatmikam | antaram agnihotram ity acaksate | eta ha
vai devatah purusa eva pratisthita agnir vaci vayuh prana
adityas caksusi candrama manasi disah srotra apo retasi | etasu ha
vai sarvasu hutam bhavati ya evam vidvan asnati ca pibati casayati ca
payayati ca | so 'snati sa pibati sa trpyati sa tarpayati ||

sa 10,2 sa trpto vacam tarpayati | vak trptagnim tarpayati | agnis
trptah prthivim tarpayati | prthivi trpta yat kimcit
prthhivyapihitam bhavad bhavisyad bhutam tat sarvam tarpayati | ya
evam vidvan asnati ca pibati casayati ca payayati ca so 'snati sa
pibati sa trpyati sa tarpayati ||

sa 10,3 sa trptah pranam tarpayati | pranas trpto vayum
tarpayati | vayus trpta akasam tarpayati | akasas trpto yat
kimcaksenapihitam bhavad bhavisyad bhutam tat sarvam tarpayati |
ya evam vidvan asnati ca pibati casayati ca payayati ca so 'snati sa
pibati sa trpyati sa tarpayati ||

sa 10,4 sa trptas caksus tarpayati | caksus trptam adityam
tarpayati | adityas trpto divam tarpayati | dyaus trpta yat kimcid
divapihitam bhavad bhavisyad bhutam tat sarvam tarpayati | ya evam
vidvan asnati ca pibati casayati ca payayati ca so 'snati sa pibati sa

trpyati sa tarpayati ||

sa 10,5 sa trpto manas tarpayati | manas trptam candramasam tarpayati
| candramas trpto naksatrani tarpayati | naksatrani trptani
masams tarpayanti | masas trpta ardhamasams tarpayanti |
ardhamasas trpta ahoretre tarpayanti | ahoretre trpte rtums
tarpayatah | rtavas trptah samvatsaram tarpayanti | samvatsaras
trpto yat kimcit samvatsarenapihitam bhavad bhavisyad bhutam tat
sarvam tarpayati | ya evam vidvan asnati ca pibati casayati ca
payayati ca so 'snati sa pibati sa trpyati sa tarpayati ||

sa 10,6 sa trptah srotram tarpayati | srotram trptam disas
tarpayati | disas trpta avantaradisas tarpayanti | avantaradisas
trpta yat kimcavantaradigbhir apihitam bhavad bhavisyad bhutam tat
sarvam tarpayati | ya evam vidvan asnati ca pibati casayati ca
payayati ca so 'snati sa pibati sa trpyati sa tarpayati ||

sa 10,7 sa trpto retas tarpayati | retas trptam apas tarpayati | apas
trpta nadims tarpayanti | nadyas trptah samudram tarpayanti |
samudro trpto yat kimcit samudrenapihitam bhavad bhavisyad bhutam
tat sarvam tarpayati | ya evam vidvan asnati ca pibati casayati ca
payayati ca so 'snati sa pibati sa trpyati sa tarpayati ||

sa 10,8 sa trptas tad etad vairajam dasavidham agnihotram bhavati |
tasya prana evahavaniyah | apano garhapatyo vyano 'nvaharyapacano
mano dhumo manyur arcir danta angarah sraddha payo vak samit satyam
ahutih prajñatma sa rasah | tad etad vairajam dasavidham
agnihotram hutam bhavati | rohobhyam rohobhyam abhyarulham abhi
svargam lokam gamayati ya evam vidvan asnati ca pibati casayati ca
payayati ca | atha ya idam avidvan agnihotram juhota yathangaran
apohya bhasmani hutam tadrk tatyas tadrk tat syat ||

iti sankhayanaranyake dasamo 'dhyayah ||

sa 11,1 prajapatir va imam purusam udañcata | tasminn eta devata
avesayad vacy agnim prane vayum apane vidyuta udane parjanya
caksusy adityam manasi candramasam srotre disah sarire
prthivim retasy apo bala indram manyav isanam murdhany
akasam atmani brahma | sa yatha mahan amrtakumbhah pinvamanas
tisthed evam haiva sa tasthau | atha hema devata iksam cakrire
kim ayam asmabhih purusah karisyati kim va vayam anena |
hantasmac carirad utkramameti | ta hoccakramuh | atha hedam
sariram riktam iva parisusiram sa heksañcakre prajapati
randhraya na ksamam | hantaham ima asanayapipasabhyam upasrja iti
| ta hopasasrje | ta hopasrstah sukham alabhamana imam eva
purusam punah pratyavivisuh ||

sa 11,2 van mamety agnir avivesa | prano mameti vayur avivesa |
apano mameti vidyuta avivisuh | udano mameti parjanya avivesa |
caksur mamety aditya avivesa | mano mameti candrama avivesa | srotram

asmakam iti disa avivisuh | sariram mameti prthivy avivesa | reto
'smakam ity apa avivisuh | balam mametindra avivesa | manyur
mametisana avivesa | murdha mamety akasa avivesa | atma mameti
brahmavivesa | sa yatha mahan vrksa ardra upasiktamulas tisthed
evam haiva sa tasthau ||

sa 11,3 athayam purusah presyan pura samvatsarat samvatsarasya
drstih pasyati | chidra chaya bhavati na va bhavati | mahameghe
va maricir iva pasyed anabhre va vidyutam pasyed abhra enam na
pasyet | aksini va apidhaya varatakaniva na pasyati | karnau
vapidhayopabdim iva na srnoti | nasmiml loke ramate nainam manas
chandayati | iti pratyaksadarsanani ||

sa 11,4 atha svapnah | purusam krsnam krsnadantam
pasyati sa enam hanti varaha enam hanti markata enam hanti enam
hanti bisani khadayati suvarnam bhaksayitvavagiraty
ekapaundarikam dharayati gam savatsam daksinamukho
naladamali vrajayati | sa yady etesam kimcit pasyet
panduradarsanam kalim strim muktakesam mundam
tailabhyangam kausumbhaparidhanam gitany ustrarohanam
daksinasagamanadini viksyoposya payasam sthalipakam
srpayitva sarupavatsaya goh payasi na tv eva tu krsnaya agnim
upasamadhaya parisamuhya paristiry paryuksya daksinam janv acya
sruvenajyahutir juhotti ||

sa 11,5 vaci me 'gnih pratisthitah svaha | prane me vayuh
pratisthitah svaha | apane me vidyutah pratisthitah svaha |
udane me parjanyah pratisthitah svaha | caksusi ma adityah
pratisthitah svaha | manasi me candramah pratisthitah svaha
| srotre me disah pratisthitah svaha | sarire me prthivi
pratisthita svaha | retasi ma apah pratisthitah svaha | bale
ma indrah pratisthitah svaha | manyau ma isanah
pratisthitah svaha | murdhani ma akasah pratisthitah
svaha | atmani me brahma pratisthitam svaha | athaitad
ajyavasesam sthalipake samavaniniya sthalipakasyopaghatam
juhotti ||

sa 11,6 vaci me 'gnih pratisthito vag hrdaye hrdayam atmani tat
satyam devanam maham akamo marisyamy annavan annado bhuyasam
svaha | prane me vayuh pratisthito prano hrdaye hrdayam
atmani tat satyam devanam maham akamo marisyamy annavan annado
bhuyasam svaha | apane me vidyutah pratisthita apano hrdaye
hrdayam atmani tat satyam devanam maham akamo marisyamy annavan
annado bhuyasam svaha | udane me parjanyah pratisthita udanam
hrdaye hrdayam atmani tat satyam devanam maham akamo marisyamy
annavan annado bhuyasam svaha | caksusi ma adityah
pratisthitas caksur hrdaye hrdayam atmani tat satyam devanam
maham akamo marisyamy annavan annado bhuyasam svaha | manasi me
candramah pratisthito mano hrdaye hrdayam atmani tat satyam

devanam maham akamo marisyamy annavan annado bhuyasam svaha |
srotre me disah pratisthita diso hrdaye hrdayam atmani tat
satyam devanam maham akamo marisyamy annavan annado bhuyasam
svaha | sarire me prthhivi pratisthita prthivi hrdaye
hrdayam atmani tat satyam devanam maham akamo marisyamy annavan
annado bhuyasam svaha | bale ma indrah pratisthita balam
hrdaye hrdayam atmani tat satyam devanam maham akamo marisyamy
annavan annado bhuyasam svaha | manyau ma isanah pratisthito
manyur hrdaye hrdayam atmani tat satyam devanam maham akamo
marisyamy annavan annado bhuyasam svaha | murdhani ma akasah
pratisthito murdha hrdaye hrdayam atmani tat satyam devanam
maham akamo marisyamy annavan annado bhuyasam svaha | atmani me
brahma pratisthitam atma hrdaye hrdayam atmani tat satyam
devanam maham akamo marisyamy annavan annado bhuyasam svaha |
athaitat sthalipakasesam atmani samavaniniya juhoti ||

sa 11,7 asma jagatam ayas traistubham loham ausniham sisam
kakubham rajatam svarajyam suvarnam gayatram annam vairajam
trptir anustubham nakam samrajyam brhaspatir barhatam
brahma panktam prajapatir atichandasam savitri sarvavedachandasena
chandaseti ||

sa 11,8 asmeva sthiro vasani jagatena chandasa | puruso manih
pranah sutram annam granthis tam granthim udgrathnamy annakamah |
mrtyave brahmanam api sarvam ayur asiyayusman maham akamo
marisyamy annavan annado bhuyasam svaha | aya iva sthiro vasani
traistubhena chandasa puruso manih pranah ... svaha | loham
iva sthiro vasany ausnihena chandasa puruso manih pranah ...
svaha | sisam iva sthiro vasani kakubhena chandasa puruso manih
pranah ... svaha | rajatam iva sthiro vasani svarajyena chandasa
puruso manih pranah ... svaha | suvarnam iva sthiro vasani
gayatrena chandasa puruso manih pranah ... svaha | annam iva
sthiro vasani vairajena chandasa puruso manih pranah ... svaha
| trptir iva sthiro vasany anustubhena chandasa puruso manih
pranah ... svaha | nakam iva sthiro vasani samrajyena chandasa
puruso manih pranah ... svaha | brhaspatir iva sthiro vasani
barhatena chandasa puruso manih pranah ... svaha | brahmeva
sthiro vasani panktena chandasa puruso manih pranah ... svaha
| prajapatir iva sthiro vasany atichandasena chandasa puruso manih
pranah ... svaha | savitir iva sthiro vasani sarvavedachandasena
chandasa puruso manih pranah ... svaha | priyayai va jayayai
priyaya vantevasine 'nyasmai vapi yasmai kamayeta tasma ucchistam
dadyat | sa hapi satam varsani jivati punah punah prayuñjano
jivaty eva jivaty eva ||

iti sankhayanaranyake ekadasamo 'dhyayah ||

sa 12,1 om | hastivarcasam prathatam brhad vayo yad adityai tanvah
sambabhava | tan mahyam samaduh sarva eta adityaso aditya

samvidanah ||1|| yat te varco jatavedo brhad bhavaty ahitam | tena
ma varcasa tvam agne varcasvinam kuru ||2|| yac ca varco va puruse yac
ca hastisv ahitam | suvarne gosu yad varco mayi tad dhastivarcasam ||3||
yad aksesu hiranyesu gosv asvesu yad yasah | surayam
puyamanayam mayi tad dhastivarcasam ||4|| mayi bhargo mayi maho mayi
yajñasya yad yasah | tan mayi prajapatir divi divam iva drmhātu ||5||

sa 12,2 asvina saraghena ma sam anktam madhuna payah | yatha
madhumatim vacam avadani janesu ||6|| ghrtad ullupto madhuman
payasvan dhanamjayo dharuno dharayisnuh | rujan sapatnan
adharams ca krnvan a roha mam mahate saubhagaya ||7|| prajapate
na tvad etany anyo visva jatani pari ta babhuva | yatkamas te juhumas
tan no astu vayam syama patayo rayinam ||8|| ayam sano nudatam me
sapatnan indra iva vrtram prtanasu salha | agnir iva kaksam
vibhrtah purutra vatesu nas tigmajambho 'nu marsti ||9|| ayam
sano yo 'nuvadi kila iva vrtram vi puro ruroja | anenendro vi mrdho
vihatyā satruyatam abhara bhojanani ||10||

sa 12,3 jayendra satruñ jahi sura dasyun vrtram hatveva kulisena
vi vrsca | aughā iva sapan pra nudat sapatnañ jahyat sapatnan
svadhitir vaneva ||11|| anu vrsca madhyat prati vrscomparistad vi
vrsca pascad prati sura vrsca | tvaya pranuttan maghavann
amitrān sura risantam maruto 'nu yantu ||12|| tvam rudrair hetibhih
pinvamaṇā indram manvana maruto jusanta | suparnah kankah pra
mrsanto enan mahiyatam damstri vardhanesu ||13||
brahmanuttasya maghavan prtanyato visvag indra bhangah patantu | ma
jñātaram isata ma pratistham mitho vighnana upa yanti mrtyum
||14|| agne yasasvin yasase sam arpayendravatim apacitim iha vaha | ayam
murdha paramesthi suvarcah sajatanam uttamasloko astu ||15||

sa 12,4 bhadrām pasyanta upa sedur agan tato diksam rsayah
svarvidah | tatah ksātram balam ojas ca jatam tad asmai deva abhi
sam namantam ||16|| dhata vidhata paramota samdrk prajapatih
paramesthi suvarcah | stomams chandamsi nivido ma ahur etasmai
rastram abhi sam namantam ||17|| abhy a vartadhvam upa sevatagnim
ayam sastadhipatir no astu | asya vijñanam anu sam rabhadhvam imam
pascad anu jivatha sarve ||18|| alardo nama jato 'si pura suryat
purosasah | tam tva sapatnaksayanam vedatha
vistambhajambhanam ||19|| nardhe pramiyeta tared dvisantam kalpeta
vakyam prtānah saheta | pramayukam tasya dvisantam ahur
iramanim bailvam yo bibharti ||20||

sa 12,5 na sa saptam asnati kilbisam krtam nainam divyo varuno
hanti bhitam | nainam krudham manyavo 'bhi yantiramanim bailvam
yo bibharti ||21|| nasya tvacam himsati jatveda na mamsam asnati
na hanti tani | satayur asmiñ jaradastih praitiramanim
bailvam yo bibharti ||22|| nasya praja dusyati jayamana na sailago
bhavati na papakrtya | nanyan mithas tasya kulesu jayata iramanim
bailvam yo bibharti ||23|| nasyapavada na pravadaka grhe na

sampatryo na vivesa tasmai | nasminn alaksmih kurute nivesanam
iramanim bailvam yo bibhartti ||24|| nainam rakso na pisaco
hinasti na jambhako napy asuro na yaksah | na sutika tasya kulesu
jayate iramanim bailvam yo bibhartti ||25||

sa 12,6 nainam vyaghro na vrko na dvipi na svapadam himsati
kimcanainam | na hastinam krudham upaiti bhitim iramanim bailvam
yo bibhartti ||26|| nainam sarpo na prdakur hinasti na vrsciko na
tirascinarajih | nainam krsno 'hir abhi samhata iramanim
bailvam yo bibhartti ||27|| nainam pramattam varuno hinasti na makaro
na grahah simsumarah | paravarac chivam asmai
krnotiramanim bailvam yo bibhartti ||28|| pramayukam asya
dvisantam ahuh | puspam iva chinna saha bandhanena | ogha iva
sapan pra nudat sapatnan | iramanim bailvam yo bibhartti ||29||
ayam manih pratisaro jambo jivaya badhyate | anenendro vrtram ahann
rsina ca manisina ||30||

sa 12,7 saendra dvisatah sahasvaratih sahasva prtanayatah |
naga iva purvapadabhyam abhi tistha prtanyatah ||31|| agad
ayam bailvo manih sapatnaksapano vrsa | tam pasyanti
kavayah sarvavira yatha sapatnan samare saheyuh ||32|| anrtam me
manau sutram asvinav api nahyatam | bailvah sahasraviryo 'si ma te
bharta risam aham ||33|| ghrtad ullupto madhuman payasvan dhanamjayo
dharuno dharayisnuh | rujan sapatnan adharams ca krnvan a
roha mam mahate saubhagaya ||34|| prajapate na tvad etany anyo visva
jatani pari ta babhuva | yatkamas te juhumas tan no astu vayam syama
patayo rayinam ||35|| sasa ittha maham asiti pañca ||

sa 12,8 athato manikalpah | bhutikamah puspena triratroposito
jivato hastino dantan matram uddhrtyagnim upasamadhaya parisamuhya
paristiryā paryuksya daksinam janv acyottarato 'gneh kamse
manim krtva hutva homan manau sampatam anayet | hastivarcasam
ity etabhīh pratyrcam astabhīh saptaratram madhusarpisor
vasayitva triratram ekam va badhniyat ghrtad ullupta ity etayarca
| ata evottaram sadbhir hrdayasulagramanim pratodagramanim
va musalagramanim va khadirasaramanim va mamsaudane
vasayitva triratram ekam va badhniyat | ata evottaram catsrbhir
vrsabhasrngagramanim ghrtadane vasayitva triratram ekam
va badhniyat | ata evottaram ekayairandamanim tilaudane
vasayitva triratram ekam va badhniyat | ata evottaram
solasabhir bailvam saptaratram madhusarpisor vasayitva triratram
ekam va badhniyat ghrtad ullupta ity etayarca | ata evottaram
pañcabhir mahavarasyodoham mudgaudane vasayitva triratram ekam va
badhniyat chaktau sati prathamam hastichayayam vaiyaghre vapi
carmany asino vapi juhuyad asino vapi juhuyat ||

iti sankhayanaranyake dvadasamo 'dhyayah ||

sa 13,1 athato vairagyasamskrte sarire brahmayajñanistho bhavet

| apa punarmrtyum jayati | tad u ha vatma drastavyah srotavyo
mantavyo nididhyasitavya iti | tam etam vedanuvacanena vividisanti
brahmacaryena tapasa sraddhaya yajñenanasakena ceti mandukeyah
| tasmad evamvic chanto danta uparatas titiksuh sraddhavitto
bhutvatmany evatmanam pasyed iti mandavyah | yo 'yam
vijñanamayah purusah pranesu sa esa neti nety atma na grhya
idam brahmedam ksatram ime deva ime veda ime loka imani sarvani
bhutanidam sarvam yad ayam atma | sa esa tat tvam asity
atmavagamyo 'ham brahmasmiti | tad etad brahmapurvam aparam anaparam
anantaram abahyam ayam atma brahma sarvanubhur ity anusasanam iti
yajñavalkyah | tad etan naputraya nanantevasine va bruyad iti | ya
imam adbhih parigrhitam vasumatim dhanasya purnam dadyad
idam eva tato bhuya idam eva tato bhuya ity anusasanam | tam etam
upanisadam vedasiro na yatha katham cana vadet | tad etad
rcabhyuditam ||

iti sankhayanaranyake trayodasamo 'dhyayah ||

sa 14,1 rcam murdhanam yajusam uttamangam | samnam siro
'tharvanam mundamundam | nadhite 'dhite vedam ahus tam ajñam
| siras chitvasau kurute kabandham ||

sa 14,2 sthanur ayam bharaharah kilabhut | adhitya vedam na
vijanati yo 'rtham | yo 'rthajña it sakalam bhadram asnute | nakam eti
jñanavidhutapapma ||

iti sankhayanaranyake caturdasamo 'dhyayah ||

sa 15,1 atha vamsah | om namo brahmane nama acaryebhyah |
gunakhyac chankhayanad asmabhir adhitam | gunakhyas
sankhayanah kaholat kausitakeh | kaholah kausitakir
uddalakad aruneh | uddalaka arunih priyavratat saumapeh |
priyavratat saumapih somapat | somapah saumat prativesyat |
saumah prativesyah prativesyat | prativesyo brhaddivat |
brhaddivah sumnayoh | sumnayur uddalakat | uddalako visvamanasah |
visvamana vyasvat | vyasvah sakamasvat | sakamasvo devaratat |
devarato visvamitrat | visvamitra indrat | indrah prajapateh |
prajapatir brahmanah | brahma svayambhuh | namo brahmane namo
brahmane ||

iti sankhayanaranyake pañcadasamo 'dhyayah ||

iti sankhayanaranyakam samaptam ||